Hymnologi
Nordisk tidsskrift

Utblick mot svensk psalm och koral

36. årgang, nr. 3, oktober 2007

Udgivet af:
Salmehistorisk Selskab og
Nordisk Institut for Hymnologi.

Indholdsfortegnelse

Forord	**99**
Kerstin Holtsung: *Symboler och motiv i Bo Setterlunds dikter och psalmar*	**101**
Anders Dillmar: *Waldemar Åhléns Sommarpsalm*	**119**
Bernice Sundkvist: *Med doft av sommar och liv - i svensk psalm och dansk nytolkning*	**131**
Program for symposiumet *"poesiTEOri"* og 8. Salmedag i Vestervig - *"Som den gyldne sol..."*	**139**
Anmeldelse: *Kvad og åndelig visesang på Færøerne*	**141**
Bag tidsskriftet - *referencegrupper, Salmehistorisk Selskab og NORDHYMN*	**143**

Hymnologi

Nordisk tidsskrift

Tidsskriftet er en fortsættelse af "Hymnologiske Meddelelser"

Redaktør:
Ove Paulsen (ansvarshavende)

Redaktørens referencegruppe:
Steffen Arndal (litteratur),
Peter Balslev-Clausen (Københavns Universitet), Ole Brinth (musik), Birgitte Ebert (musik),
Eberhard Harbsmeier (sekretariat),
Jørgen Kjærgaard (teologi), Jens Lyster (teologi), Kirsten Nielsen (Aarhus Universitet),
Inger Selander (litteratur).

Nordisk referencegruppe:
Anna Maria Böckerman-Peitsalo (FI),
Anna Jönsson Evertsson (SE),
David Scott Hamnes (NO),
Einar Sigurbjörnsson (IS), Erkki Tuppurainen (FI)

Sekretariat:
Helle Sangild Qvist

Layout/AD:
Christian Hebell Paulsen

Tryk:
Prinfo Vejle/Jelling Bogtrykkeri
www.prinfovejle.dk

©**Hymnologi** 2007

ISSN 1901-5976

Abonnement = medlemskab af
Salmehistorisk Selskab:
275.- kr. pr. år (4 numre à ca. 50 sider), samt bestilling af gl.numre:
Henvendelse til
Teologisk Pædagogisk Center, Kirkeallé 2,
DK-6240 Løgumkloster.
Tlf.: (+45) 74 74 32 13. Mail: tpc@km.dk

Henvendelse til redaktøren:
Tofthøjvej 37, DK-9280 Storvorde,
tlf.: (+45) 98 31 84 70
eller (+45) 26 21 19 43,
mail: opa@km.dk eller
ovepaulsen@mobilixnet.dk

Krav til indsendte manuskripter via mail:
Manus sendes som Word-fil - UDEN spalteopsætning, HTML-koder, margener, o.s.v.
Billeder skal sendes som enten JPEG(.jpg), TIFF (.tif) eller PSD(.psd) i en **høj** opløsning.
Bemærk: Disketter modtages *ikke*!

Tidsskriftet er trykt på
115 g. ubestrøget papir. Omslaget er trykt på
240 g. bestrøget papir.
Bladet er sat med Garamond Premier Pro (overskrift), Charparrel Pro (brødtekst) og Segoe UI (by-line).

Forord

Dette hæfte udkommer med nogen forsinkelse. Det skyldes en række uheld, der ramte produktionen, hvoraf kan nævnes, at stoffet viste sig at være for stort til rammen på 48 sider, hvorfor skriftstørrelsen måtte formindskes. Denne proces viste sig meget vanskelig på grund af en enkelt artikels formattering, hvorved adskilligt stof måtte indtastes på ny. Processen lønnede sig dog, idet den nye skriftstørrelse gav så god plads til stoffet, at en ekstra illustration kunne indsættes.

I øvrigt er dette hæfte bragt i stand ved Inger Selanders foranstaltning. Det er hende, der har haft arbejdet med at fremskaffe stoffet og få forfatterne til at tilpasse deres artikler og fremsende dem. Selv vil hun, beskeden som hun er, ikke have æren for noget. Hendes kommentar taler sit tydelige sprog: *Det enda jag bidragit med är ju att jag valt ut artiklen om Setterlind och skaffat en skribent till Åhléns melodi... Setterlindartiklen valde jag därför att den fanns till hands och jag tyckte att Bo Setterlinds författarskap var värt att presentera för de nordiska grannarna. Jag tyckte också att man kunde använda en text av en okänd skribent. ... Jag har också frågat efter hymnologiska uppsatser från Teologiska institutionen, men där fanns inget lämpligt för publicering...*

Dels tycker jag att det är viktigt att en litteraturvetenskaplig aspekt får komma med i numret och över huvud taget i tidskriften. Dels menar jag att det är intressant att Kerstin tar upp både psalm och annan dikt så att man ser hur psalmen skiljer sig från annan dikt i det att den blir mer begränsad till uttrycksform och innehåll, eftersom den inriktas på sin funktion i en gudstjänst. Samma bildspråk används men med delvis olika innebörd.

Og deri kan Inger Selander og jeg ikke blive mere enige. Under mit møde med David Scott Hamnes i København 15. juni var vi enige om, at dansk teologi fylder for meget i tidsskriftet. Derfor forsøger jeg netop i denne årgang at forøge både musikalsk, litterært og ikke-dansksproget stof. Til næste nummer arbejder Ole Brinth netop nu med en række musikalske bidrag fra flere nordiske lande.

Det er med stor sorg, at jeg må meddele læserne, at tidsskriftets fremragende kassemester og samtidig en god ven af mig, Rosemari Junker Aarhus, TPC, døde på Skejby Sygehus søndag 19. august efter kort tids sygdom.
Hun vil blive savnet længe, for der er kun få af hendes slags.

Årsabonnement indbetales stadig til:
Tønder Bank
Storegade 13-15
DK-6240 Løgumkloster
Reg.nr. 7990
Kontonr. 1063697
Swift-/Bic-code TONDDK21
IBAN-nummer DK55 7990 0001063697

Vi tænker stadig så det knager for at finde en løsning, der gør betaling billigere for vore abonnenter i udlandet. Ligeledes forhandler vi om kollektive abonnementer.

Storvorde, 25. september 2007.
Ove Paulsen

Symboler och motiv i Bo Setterlinds dikter och psalmer

Av **Kerstin Holtsung**

Bo Setterlind levde och verkade under 1900-talet (1923-1991). Han är en av de folkkära diktare, som ännu efter sin död är levande i sin dikt och som talar till en bred publik. Fortfarande samlas människor i en förvånansvärd utsträckning till högläsningsstunder och musikgudstjänster, byggda på Bo Setterlinds texter. Kanske beror detta i någon mån på hoppet, trösten och skönheten i stor del av hans lyrik, kanske även på begripligheten eller "läsbarheten", som Jan Mårtensson anger som ett kriterium på kvalitet.[1] De bilder, symboler och motiv, som finns i skaldens produktion är ständigt aktuella. Bo Setterlinds lyrik har blivit känd också därigenom att många av hans texter blivit tonsatta. Han hör till de moderna psalmdiktare, som finns representerade i *Den svenska psalmboken* 1986. Av hans hand finns där sju originalpsalmer, två bearbetningar av utländska hymner och en modernisering av en gammal svensk psalm i 1695 års psalmbok.

Vid genomläsningen av Bo Setterlinds produktion, som omfattar bland annat romaner, noveller och lyrik, blir vissa symboler och motiv iögonenfallande. I självbiografin *Från dörr till dörr*, som behandlar Bo Setterlinds barndom och ungdom, är det två händelser, som jag vill referera här, därför att de har betydelse för hans diktning.

Den ena inträffade, när Bo Setterlind var sex år. Han befann sig vid stranden utanför Strängnäs tidigt på försommaren. Pojken Bo kunde inte simma och gick ut på en hal brygga och ramlade i vattnet på bråddjupet. Han sjönk en gång, två gånger men kom upp. Så sjönk han en tredje gång, men då hade han ingen luft och inga krafter kvar. Där nere i djupet fick han då en underbar upplevelse av ett strålande ljus och fick se Jesus komma emot sig i en oändlig kärlek.
Synen blev avbruten genom att en gymnastiklärare, som sett pojkens belägenhet, drog upp honom och fick liv i honom. Ljusuppenbarelsen stod alltid levande kvar i Bo Setterlinds minne och gjorde, att han för alltid blev befriad från rädsla för döden. Han skriver, att denna händelse hade en avgörande betydelse för honom som diktare:

> "Förut var det den osynliga världen, som hade varit mig främmande, nu var det vardagens verklighet som gjorde ett overkligt intryck på mig. [---] Jag kan tryggt påstå att det var i det ögonblicket som jag fick mina diktarögon. Utan att själv vara medveten om hela sammanhanget blev jag bönhörd på samma sätt som den förste, som bad: HERRE, lär mig att med seende ögon se!"[2]

Detta var den ena händelsen, som invigde Bo Setterlind till diktarkallet. Den andra inträffade i hans studentrum i Uppsala. En till synes vardaglig och enkel upplevelse fick plötsligt en helt ny och genomgripande betydelse för honom. En oväder sstämning, den första regndroppen på fönsterrutan och blixten som speglades i droppen satte igång en process i Bo Setterlinds själ, som han beskriver som "litet besläktat med trons tillkomst." Regndroppens färd nedför rutan och dess förening med andra vattendroppar och uppgående i något större fick en vidare betydelse. Droppen symboliserade Poesin, som uppmanade Bo Setterlind att följa. Han skriver om denna insikt:

> "Det kändes som om Skaparen själv i den stunden vigde mig till diktare på nytt, den första gången var ju då jag var nära att drunkna [...] den här gången visste jag att det gällde mitt uppdrag som poet, det var ingen happening, inte någon händelse som såg ut som en tanke utan att vara det [---] Droppen blev den arkimediska punkt, från vilken hela min dittills gömda lyriska värld sattes i rörelse [---] En för mig tidigare okänd värld hade öppnat sig."[3]

Drunkningstillbudet fick en stor betydelse för Bo Setterlinds uppfattning om verkligheten och för hans religiösa inriktning. Ljusupplevelsen i djupet avsatte spår i hans diktning, spår som gav honom epitetet "ljusets poet"[4].

Upplevelsen med vattendroppen på fönsterrutan var av symbolisk art. I själva verket beskriver Bo Setterlind här något av själva diktens väsen. Man kan se regndroppen på rutan som en symbol i den mening den användes alltsedan Goethes tid. Goethe menade, att en symbol betecknar "det som kommer fram, när en poet skådar det universella i det individuella."[5]

Innan man studerar symboler i Bo Setterlinds diktning, kan det vara på sin plats att säga något om begreppet symbol. Jag skall ta fram några synpunkter, som jag finner användbara i detta sammanhang.

Goethe har lagt grunden till den moderna symboluppfattningen enligt Gerhard Kurz. Goethe menar, att symbolen måste utmärkas av "Anschaulichkeit" och ha "eine repräsentative Bedeutung". Representation betyder för Goethe, att symbolen skall stå i stället för något och göra detta närvarande,"überschaubar"[6] Skillnaden mellan den lyriska symbolen och symbolen, använd som tecken, är enligt Kurz att den lyriska symbolen måste tolkas. Kurz menar, att tolkningen av symbolen inte kan ske hur som helst utan att den måste vara "motiviert" antingen genom någon förbindelse såsom synekdoke, metonymi eller metafor.[7]
Jag har fäst mig vid ett par andra beskrivningar av symbolen. Manfred Lurker uttrycker sig så om symbolen: "Symbolens betydelse ligger inte i symbolen själv utan visar på något därutöver"[8]. J.C. Cooper pekar på den rikedom, som ligger i traditionella symboler. De kan öppna vägen till en insikt, som inte begränsas av språket och som "är det yttre, eller lägre, uttrycket för den sanning som symboliseras [---] Den är nyckeln till ett rike som är skönare än symbolen själv."[9]

Bo Setterlind var förankrad i svenska kyrkans psalmbok. Därom vittnar hans år 1951 utgivna samling av illustrerade psalmstrofer *Närmare Dig*. Ur psalmboken har Bo Setterlind valt ut psalmer med traditionella symboler, som sedan återkommer i hans dikter. Detta

poetens urval tillsammans med vad som framkommit vid genomläsningen av hans övriga produktion har motiverat mig att fokusera på tre fenomen i Bo Setterlinds lyriska produktion, nämligen Källan och Ljuset och dessutom motivet Livet som en färd in i evigheten.

Denna artikel bygger till största delen på den D-uppsats, som jag lade fram vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Lund år 2002.[10] Endast kommentarerna till psalmerna nummer 309 och 357 har tillkommit efteråt.

En praktisk anmärkning: för att spara utrymme ställs dikterna ofta upp i två spalter. Stroferna skall läsa lodrätt, spalt för spalt, d.v.s. andra strofen står under den första o.s.v. Psalmerna citeras efter *Den svenska psalmboken*, 1986, och bibeltexterna efter den bibelöversättning, som Bo Setterlind använde, 1917 års.

Källan

Ett vattendrag eller en källa är en traditionell symbol. Bo Setterlind använder den ofta i sin lyrik. Att källan har använts som symbol för positiva företeelser har kanske att göra med att källor sedan gammalt har varit heliga platser. Det var där man hämtade det livsnödvändiga och livgivande vattnet. Vattnet faller ovanifrån som vederkvickande regn men finns också i jordens djupa källor som mineralhaltigt och hälsobringande vatten. Därav har föreställningen om deras positiva inverkan uppkommit. Även i Bibeln talas om källor. I paradiset rinner fyra floder tillsammans i en helig källa. Från denna föreställning har förbundits synen på källan som upphov till välsignelse och del i det gudomliga livet. En ytterligare förbindelse finns till vattnet i det kristna dopet. [11] Och evangelisten Johannes berättar om Jesu samtal med den samaritiska kvinnan vid Sykars brunn. Jesus säger till kvinnan: "[---]det vatten jag giver honom skall bliva honom en källa vars vatten springer upp med evigt liv."[12] I Uppenbarelsebokens beskrivning av den nya tidsåldern ljuder Guds röst till människorna: "Åt den som törstar skall jag giva att dricka för intet ur källan med livets vatten."[13] Dessa utsagor i Bibeln kan finnas anledning att ha som bakgrund, när man studerar källan som symbol i Bo Setterlinds diktning.

I sitt urval psalmstrofer ur 1937 års psalmbok *Närmare Dig* har Bo Setterlind uppmärksammat flera psalmer med en källa som symbol för andliga verkligheter. Där finns Johann Heermanns psalm "Har jag dig i hjärtat inne, du all godhets källa vid", Per Nyströms "O Gud, all sannings källa" och några strofer ur den kända psalmen "Var är den vän, som överallt jag söker". I den sistnämnda utbrister Johan Olof Wallin, när han erfar naturens och skapelsens skönhet: "Hur skön då måste själva källan vara, den evigt klara!" Även Emil Liedgrens psalm "En dunkel örtagård jag vet" inkluderar Bo Setterlind i sin psalmsamling. Om man vet, att Emil Liedgren var Bo Setterlinds avhållne lärare under gymnasietiden i Västerås, kan man kanske ana, att den unge gymnasisten kan ha tagit intryck av sin lärare.[14]

Just psalmen "En dunkel örtagård" är intressant ur det perspektivet. Emil Liedgren målar upp en miljö i sin psalm, nämligen den grönskande trädgården i

skymningen, vid aftonen. I trädgården finns en källa, som "sorlar djupt och underbart", med vars vatten diktaren vill släcka sin törst men inte vågar. Psalmen mynnar ut i en bön till Gud att han skall leda människan in i örtagården och ge henne det friska vattnet. Källan och vattnet står uppenbarligen som symbol för Gud och för allt det han har att ge den längtande människan. När man studerar symbolen källan i Bo Setterlinds lyrik, tycker man sig märka en förbindelse mellan denna psalm och de dikter, där Bo Setterlind låter källan finnas i en fridfull skog eller trädgård. Så är det i dikten Sommarvisa:[15]

Jag går gärna ut under sjungande träd
för att söka ett vattendrag

Det är allt jag önskar, en levende skog
med en källa som rinner klar.

Ingen väldig skog men en skogsstig ikväl
för de steg jag alltjämt har kvar.

Jag är lycklig där, jag är hemma igen,
och det glittrar kring friska blad.

Vid en källas rand, i en grönskande lund,
får min evighetslängtan svar.

Mellan träd, som bugar sig,
seglar min själ som en fjäril en sommerdag.

Det omedelbara intrycket av dikten är att den vill vara en lovsång över naturens skönhet en sommardag. Ordet "söka" i andra raden antyder, att diktaren inte är riktigt nöjd bara med "de sjungande träden". Poeten söker något mer: Skogen med den klara källan. Att där finns en mörk underton i den idylliska naturbeskrivningen anar man genom den mörka vokalen "a" i alla strofernas sista ord. Diktjaget inser livets begränsning. Uttrycket "de steg jag alltjämt har kvar" brukar ju beteckna, att livstiden som återstår kanske inte är så lång.

Vändningen kommer i fjärde strofen. Själen är "hemma", får sin längtan stillad vid livets källa i evigheten. Att Bo Setterlind i diktens sista rad liknar sin själ vid en fjäril är ingen tillfällighet. Enligt gamla föreställningar kan själen befria sig från bundenheten till jorden och ta sin boning i fjärilen eller fågeln.[16] Fjärilssymbolen är inte ovanlig hos Bo Setterlind. Lars Thunberg menar: "Fjärilen blir gärna en symbol för livets flyktighet, där själva flykten lever kvar efter döden."[17] Sin friskhet och sitt liv får dikten bland annat genom de tre presensparticipen "sjungande", "levande", "grönskande" och genom ord som "lycklig", "glittrar" och "seglar". Naturlyrik på ett elegant sätt laddad med symboler, som låter oss ana ett parallellt andligt skeende – så kanske man kan beskriva dikten.

Om "källan" är svaret på diktjagets evighetslängtan, det som hör Gud och evigheten till i dikten Sommarvisa, kan samma symbol hos Bo Setterlind beteckna något helt motsatt i en annan dikt. Här citeras en av dikterna med rubriken Källan:[18]

Säg, vilka bucklor ser du vagga
på ytan när det rör sig djupt
nere i mig. Jag är den källa,
som i natt skall frysa. Sörjer du mig?
Jag är den källa, som förföljer dig.
Du får dricka nog. Du har en spegel.
Ändå isar det i mig, att jag är den källan,
när djupet måste vara dolt för dig.

Ofta är Bo Setterlinds lyrik harmonisk, vacker, positiv och trosviss. Men det finns hos poeten också ett mörkare drag. "Jag ångest har som aldrig förr, / som stode jag vid Dödens dörr / och måste in" – så bekänner Bo Setterlind i en dikt[19].

I den ovan citerade dikten anar vi samma depression. Men denna dikt har förbindelse med ett "du", som ser diktarens själ utifrån, är bunden av den men som aldrig kan nå djupen i den. Yttringarna som syns utanpå själen liknas vid "bucklor", ett ord som har negativ klang, eftersom det associerar till något trasigt, något tillbucklat, illa hanterat. Dessutom leder ordet "vagga" i detta sammanhang tankarna mot sorg. Källan – själen – är förknippad med flera mörka ord: frysa, sörjer, isar. Ändå vet diktaren, att han gjort ett sådant intryck på ett "dig" att detta inte kan bli kvitt det. Dessutom talar han om en spegel. Enligt gamla föreställningar står spegeln och det som speglas i förbindelse med vartannat.[20] Denna dikt med överskriften Källan mynnar ut i diktarens sorg över att vara oförstådd.

Bilden av källan som speglar något finner man på många ställen hos Bo Setterlind. I dikten Vid Hångers källa heter det: "Varför, tror du, / håller källan annars fram / sin spegel?"[21] och i dikten Källan i skymningen: "då sitter jag redan vid källan som jag söker / och speglar mig själv med huvudet böjt / som när jag sover."[22]

Dikten Frågaren vill jag stanna något inför.[23]

Det står en härlig källa
i dalen bortom allt
den speglar en öppen himmel
och stjärnor tusenfalt

Så stilla rinner källan,
så stilla djup och klar,
ej någonsin den fryser
till is uti sin dal.

Den källan är din kärlek,
så ren och frisk och klar,
den ser med barnets ögon -
en hemlighet den har.

Den källan är min glädje,
om än jag ej får svar,
om än den går ifrån mig,
den står i minnet kvar.

Ej stjärnorna jag frågar
om du vill bli min vän,
ett svar i dina vågor
är mer än nog, min vän.

Till Schubert

I diktens första strof får källan vara spegel, förmedlare mellan himmel, stjärnor och det jordiska. Man anar också, att källan står för något andligt. Troligt är att "dalen bortom allt" och "en öppen himmel" hör hemma i den religiösa sfären.

I andra strofen förs in ett "du" genom uttrycket "din kärlek". Man anar genom fortsättningen av strofen, att detta "du" är Gud själv. Den källa, som är Guds, har samma egenskaper som på så många andra ställen i Bo Setterlinds lyrik: den är ren, frisk och klar. Den som skall få möta Gud i källan måste se "med barnets ögon". Influensen från Jesu ord är uppenbar: "Om ni inte omvänder er och blir som barn, kan ni inte kom-

ma in i Guds rike." (Matt 18:3)

Frågan är vad "källan" skall stå för i dikten Frågaren. Den tredje strofen kanske kan ge ledning. "Vännen" är ju en benämning på Jesus hos de religiösa väckelserörelserna på 1800-talet.[24] Bo Setterlind skrev en dikt med överskriften Vännen på vägen,[25] och vem denne "vän" är ger han besked om i dikten: "Någon, som känner vägen, har fattat vår hand / och går före oss. / Ledda av Mästaren fortsätter vi." Källan i dikten Frågaren skulle i så fall stå för Jesu närvaro i själen. Det gör att den inte "fryser till is". Källan är Gud själv, levande i en människas själ.

Orden "Till Schubert" under dikten ger anledning till funderingar. Man kan associera till Franz Schubert och musiken. "Ett svar i dina vågor" leder tankarna till ljudvågor. Genom musiken kan människan komma i förbindelse med Gud. Bo Setterlind talar i en annan dikt med rubriken Källan om musiken: "Källan, som har funnits alla år, / är ej någon annan källa lik. / Vi får möta den, som vill oss väl / i en himmelsspeglande musik." [26]

Ytterligare en tolkning kan man tänka sig till orden "Till Schubert". Tanken leds till Gotthilf Heinrich von Schubert (1780-1860) och hans verk Symbolik des Traumes. Denne tyske 1800-talstänkare förebådar Freud. Han talar om ett "drömmens språk", hieroglyfartade drömtecken, som sammanträngt kan uttrycka, vad som skulle ta lång tid att berätta i vaket tillstånd. Enligt von Schubert finns det också möjligheter att i drömmen "kunna nå över ´ till andra sidan´ och gestalta förebud, varningar, löften." Schubert menar, att man genom detta drömmens språk står i förbindelse med själva försynens språk. [27]

Man skulle kunna associera denna dikt av Bo Setterlind till drömteoretikern von Schubert, därför att drömmarna var av stor betydelse för poeten. Jag känner till att han har fällt följande yttrande vid något tillfälle: "Utan mina drömmar skulle jag inte kunna dikta."[28] I så fall skulle ju källan var förbindelsen med det gudomliga inom diktjaget och få sina uttryck i drömmen.

Flera dikter av Bo Setterlind visar på källans renande funktion: "Med sin renhet läker den de sår / som den speglar, om till den vi går". Så heter det i en annan dikt med överskriften Källan.[29] Så är det också i den korta dikten Vänner emellan:[30]

Vårt samtal, vänner,
får ej bli en flod,
där tanklöshetens ord
likt avfall flyter kring.

Det måste vara
fullgott som vårt blod,
ett ädelt vattendrag,
Som renats under jord.

De två korta stroferna bildar en skarp kontrast emot varandra: Den breda floden med avfall – de dåliga orden, de fula och onda orden – och så koncentrationen kring det ädla vattendraget, som inte gör väsen av sig, som inte syns men som läker och är livgivande och kraftfullt och som renar och uppehåller liksom blodet i kroppen. Sammanställningen blod och vatten i sista strofen leder associationerna åt den kristna hållet. Det som skall rena vårt samtal är källan, som är Gud själv.

"Guds källa har vatten tillfyllest" – orden är Psaltarens i den 65:e psalmen. De orden inleder också en

av Bo Setterlinds psalmer i *Den svenska psalmboken* 1986:

1. Guds källa har vatten tillfyllest
en gåva av strömmande liv,
den äger vad alla behöver,
det räcker för dig och för mig.

2. Guds källa oss renar från synden,
dess vatten uppständelse ger,
av strömmarna blommar det torra,
det räcker för alla som ber.

3. Guds källa har frälsning till brädden,
en stilla, en underbar frid,
den frid som i dopet oss skänkes,
den räcker för dig och för mig.

4. Guds källa ej någonsin sinar
för någon i rum eller tid,
dess nåd flödar över i döden,
det räcker för dig och för mig.

5. Så låt oss i världen ej rädas
att leva som Mästaren lär,
Guds källa oss kraften förunnar
att vara Hans tjänare här.

John Ronnås berättar, att Bo Setterlind var närvarande vid en psalmkonferens år 1977, där man fokuserade på förrättningspsalmer. Det var vid detta tillfälle som Bo Setterlind började skriva på ovanstående psalm, och avsikten var att den skulle bli en doppsalm. I 1986 års psalmbok fördes den till psalmerna med rubriken "Att leva av tro"[31]. Psalmens genomgående symbol är Guds källa. Uttrycket finns i var och en av stroferna. Det ligger nära till hands att tolka Guds källa som Gud själv, allt det som Gud gör och är, Guds uppenbarelse i Jesus. Hela psalmen talar om Guds välgärningar mot människan. Vattensymboliken genomförs hela psalmen igenom. Vattnet i källan strömmar ut och renar från synden, det ger uppståndelse, det blir livgivande för det som varit förtorkat, det ger frälsning och frid, det finns med i dopets vatten och varar till dödens dag.

Dikten med sin tydliga kristna bekännelse och undervisning är mycket väl lämpad som psalm. Psalmen ställer ju alldeles speciella krav på en dikt. Psalmen skall sjungas gemensamt av en kristen församling. Den måste vara begriplig för att alla skall känna sig delaktiga, den måste vara i överensstämmelse med den kristna trosbekännelsen,[32] och den måste till sitt innehåll vara angelägen för den gudstjänstfirande församlingen. Psalm 236 uppfyller mycket väl dessa krav.

Vi ser, att "källan" är en symbol, som Bo Setterlind använt under en mycket stor del av sin verksamhet som diktare. Redan hans urval psalmstrofer i *Närmare Dig* visar, att han fäst sig vid den symbolen. I inledningen till denna bok skriver Bo Setterlind om den inre källan, som är given av Gud. Jag vill ur den citera några rader av Bo Setterlind, som jag finner ha ett stort samband med de texter, som behandlats och med det som ovan nämnts om källan som symbol hos denne poet.

Ljuset

> Det står att i begynnelsen var ordet. Det skall tolkas efter bokstaven. Kanske vi ser det klarare, om vi tänker oss att ett ord är en källa. Ur den källan öser vi ljus, i sanningar. Dessa sanningar är av Gud, ty i begynnelsen var sanningarna hos Gud som är källan. Som är ordet. Ordet är Gud.
>
> [---] Hans ord är all trösts eviga källa.

En annan aspekt på Bo Setterlinds diktning är hans användning av ljuset. Ljuset har använts som symbol i många religioner – inte minst i kristendomen – för att beteckna det gudomliga och goda i motsats till det de-

moniska och onda, som då symboliseras av mörkret. I de dualistiska tankesystemen får ljuset ofta representeras av solen och månen. Så är det också i Bibelns värld. På något ställe i den kristna tankesfären finns även synen på mörkret som det outsägliga, det som människans sinnen inte kan uppfatta. Denna tanke återkommer jag till nedan.

Sysslar man med Bo Setterlinds lyrik är det slående, hur ljuset på något sätt förekommer i var och varannan dikt. Relationen till ljuset finns i diktarens naturlyrik såväl som i den lyrik, som behandlar ljuset som symbol. Som förmedlare av ljuset får solen, månen, stjärnorna eller ibland elden tjänstgöra, och ljuset ställs ofta i kontrast till mörkret, döden eller ondskan. Två av Bo Setterlinds diktsamlingar har fått namn efter dessa ljuskällor, Månvagga och Stjärnklart. Diktaren antyder ofta ljusets närvaro i dikten på samma sätt som han gör det med livsresan, d.v.s. genom enstaka ord och uttryckssätt.

I denna artikel är tanken att visa på och tolka symboler i Bo Setterlinds lyrik. Man kan dock inte helt förbigå ljusets fysiska betydelse i skaldens naturlyrik. Bo Setterlind är en mästare i att i diktens form måla tavlor med ljus, skuggor och dagrar över miljöer och landskap. Jag vill inledningsvis helt kort ta något exempel på detta. I dikten Lycksalighetens ö heter det:[33] "En morgon leker april med långa skuggor /[---] Stark sol i ögon svider,/ du kan ej se på andra sidan sjön / för stim i konens form av sol - / reflexer som från blanka fiskar. / Men blundar du och väntar i stillhet, / ser du en violett ö i mörkret."

En särskild relation hade Bo Setterlind till månen och månskenet. Han hade som signatur en bild av en månskära i sina tidiga diktsamlingar. Även om ljuset spelar stor roll i naturlyriken, är det ändå oftast så att ljuset och de ljusalstrande fenomenen får stå för andliga verkligheter och bli symboler, som tolkas på skilda sätt.

En typ av dikter talar om själens mörker och ljus. Så är det i dikten Främling på stranden:[34]

Vid detta hav i denna öde
rymd bestrålad
med sol och måne utan vind
du står.
Blott bilden av dig själv, i vattnet målad,
dig som ett drömmens väsende i vågor når.

Vem ställde dig att här ditt
anlet spegla?
Vem förde dig till denna öde
strand?
Skall härifrån du utan farkost
segla
bort från dig själv till drömlöshetens land?

Den ödsliga stranden får stå för diktarens frågor och främlingskap i tillvaron. Han känner solens och månens ljus men är helt utlämnad åt sig själv, helt "utan vind". Det grekiska ordet "pneuma" betyder "vind" men också "ande, själ", och det är kanske den senare betydelsen som ligger bakom orden i dikten. Det är också den betydelsen, som ofta används i det kristna språkbruket.

Spegeln är en vanlig symbol hos Bo Setterlind. I denna dikt används den för att visa på begränsning. Det är bara den egna själen som speglas, och det speglandet leder inte till något och ger inte någon utsikt mot något mer. Adjektivet "öde" används i denna korta dikt två gånger, och detta förstärker intrycket av diktarens ensamhet. Kanske är han åter inne i en period av tvivel på tillvarons mål och mening och på hoppet för evig-

heten. Ensam måste han förflyttas till "drömlöshetens land". Om man vet, hur betydelsefulla drömmarna var för Bo Setterlind, förstår man något av hopplösheten i diktens slut.

På några ställen används ljuset i relation till poeten och hans dikt. I artikeln "Transfusionismen och verkligheten",[35] utvecklar Bo Setterlind sina tankar om diktens uppgift och väsen: "Dikten är språng och flykt, ingivelse och erövringsmod. Diktarens strävan är högre än att säga det väsentliga: han måste ge det realitet! Och bilden skall vara kort som ett stjärnskott för att inte falla till marken." Denna ögonblickliga insikt genom dikten ligger i linje med Bo Setterlinds upplevelse av blixtens reflexion i vattendroppen i studentrummet i Uppsala. Samma fenomen lyser mot läsaren i dikten Poem:[36]

I varje poem
finns ett stjärnfall
som ej kan upprepas

Instängt
i diktens bärnsten
glimmar
ögonblicket
evigt

Bo Setterlind har en fast tro på den poetiska inspirationen, något som Lars Thunberg också påpekat[37]. Stundens ingivelse hos skalden liknas i dikten vid ett stjärnfall, som är oåterkalleligt. I dikten får det inspirerade ordet fast form och får lysa för kommande tider. Dikten är något av en naturkraft, som måste fram trots motstånd och den får förmedla ljuset så påtagligt som när man tar någon i hand. Den är ämnad att möta sin mottagare som "ett handslag av ljus" som Bo Setterlind uttrycker det i en dikt.[38]

Bo Setterlind har använt ljuset för att beskriva naturen, själen och poesin. Men det överväldigande flertalet dikter, som talar om ljuset, hör ändå till hans kristet religiösa lyrik. Ljuset får ibland stå för Jesus själv. Bilden finns i Bibeln, där Jesus kallar sig själv "världen ljus" (Joh 8:12). Med ljuset förknippas Kristus i den mäktiga dikten Mästaren, som jag här citerar i dess helhet:[39]

En ballad om Honom, som åsyftas i Skriftens ord,
Han, som sagt, att Han vill bo i töcknet.

Livet, mina vänner, såg jag som
en hägring,
tills en gåtfull Broder nalkats,
oåtspord.
Av hans ljus fick allt sin rätta
fägring,
Bortomslandets varma gränser,
Själens jord.

Klart, men upp- och nervänt,
såg jag allt
omkring mig,
innan Räddaren kom til mig
mild och god.
Gud mig tycktes död i verkligheten!
Hårt var mörkret, men i mörkret ljöd
Hans Ord!
Hårt var mörkret, men i mörkret ljöd
Hans Ord!
Den Förråddes ögon kan jag se i
drömmen,
tydligt speglande Guds kärleks
alla djup.
På besök från Evigheten är
Han,
medan världens murar lutar
mot sitt slut.

Dödad, men uppstånden med
musik inom sig,
tar Han lyssnaren till askan
utanför.
Spridda takter bländar mitt i
sången,
tro mig, vänner, det är lögnerna, som dör.

Tro mig, vänner, det är lögnerna, som dör!

Hjärtats stilla glöd var natt slår
ut i flamma,
när jag hör min fjärran Broders
rätta namn,
salig ser jag, hur ur Mästarns
panna
den berömda skyn av vittnen
stiger fram.

Därför, mina vänner, sträcker
sig min vardag

Bo Setterlind. *Foto: Madelaine Setterlind.*

som en kostbar spegel bortom rum och tid,
och likt rövarn bär jag i mitt hjärta
denna längtan, som är större än mitt liv!

Denna längtan, som är större än mitt liv!

Redan diktens titel anger vem dikten handlar om: Mästaren, en nytestamentlig benämning på Jesus. Underrubriken är avsedd att ge ytterligare upplysningar om hur dikten skall läsas. Stor begynnelsebokstav ger Bo Setterlind ofta åt ord han vill betona eller någon företeelse han vill personifiera. Guds namn och bestämningar, som har med det gudomliga att göra, skrivs oftast med stor begynnelsebokstav. I dikten leds vi omedelbart in i den bibliska världen, in i "Skriftens Ord". Det sista ordet i underrubriken, "töcknet", kan ge anledning till eftertanke. Kanske drar Bo Setterlind genom detta ord trådarna tillbaka till den gammaltestamentliga guddomen, Herren eller Jahve, som talade till Israels folk vid Sinai berg "ur elden, molnskyn och töcknet" (5 Mos 5:22). I Nya testamentet, vid Jesu himmelsfärd, möter återigen denna molnsky, som tar bort Jesus ur lärjungarnas åsyn (Apg 1:9). Ändå fick de beskedet att Jesus skulle vara med dem, obunden av tid och rum, ända till den dag, då han skulle komma tillbaka på ett för alla människor uppenbart sätt. I dikten bekänner Bo Setterlind sin syn på tillvaron och sin egen plats i den. Hans attityd till verkligheten är beroende av Mästaren Jesus. Diktaren arbetar med motsatser genom hela dikten: ljus – mörker, verklighet – dröm, jordeliv – evighet, sanning – lögn, närhet – avstånd, hårdhet – kärlek. I ljuset från Mästaren kan livet ses rättvänt, och genom honom får själen gemenskap med "Bortomlandet", livet hos Gud. Att diktaren inte alltid varit hoppfull inför tillvaron erkänns även i den här dikten – "Hårt var mörkret" – men Guds ord leder honom ut ur oron. Som tidigare berörts lade Bo Setterlind stor vikt vid sina drömmar. I denna dikt uppfattas drömmen som kontaktpunkt mellan själen och det gudomliga och som "speglande Guds kärleks alla djup". Bilden av ljuset från Mästaren hålls kvar genom dikten. Ljuset till och med "bländar" och flammar upp i drömmen. Där får diktaren se människor, som levat i tron på Kristus, "den berömda skyn av vittnen", som hebreerbrevets författare talar om i Bibeln (Hebr 12:1). Ljussymbolen finns också i elden, som förs in i senare delen av dikten. Den som lyssnar till ordet får se askan av lögnerna. Askan förutsätter en eld, som har förtärt osanningen. I nära anslutning till ljuset finns spegeln, som också skymtar genom hela dikten. Innan "Räddaren" kom, vände poeten spegeln bara mot jordelivet. Han såg då allt upp- och nervänt,

tomt och utan Gud. I drömmen fick han hjälp att rikta spegeln mot Jesus och fick då se "Guds kärleks alla djup". Sist i dikten riktar han spegeln på så sätt att han kan se den jordiska tillvarons fortsättning "bortom rum och tid". Till evigheten finns hos diktaren en längtan, som liknar den, som den botfärdige rövaren kände inför Jesus på korset.

Ett par av Bo Setterlinds psalmer med ljussymbolen vill jag kommentera. De behandlar ljuset på sinsemellan olika sätt. Den ena är nummer 309 i *Den svenska psalmboken*:

1. Nu vilar ett hjärta, i ljuset och friden
de frågor som tystnat har fått sina svar,
och nödens och ångestens tid är förliden
för själen, som lyser i Herrens förvar.

2. Hur ljuvligt att se vad Guds paradis rymmer,
dit sorgen ej går med sitt mörka begär!
Ej ens med sin isande saknad den skymmer
den strålande utsikt som himmelen är.

3. Så anar vi Dig som ett ljus genom tårar
o Mästare kär, som på Golgata dog.
Låt skimra i natten den ljuvsta bland vårar!
Låt grönska det liv som med Dig är oss nog!

4. O mildaste Jesus med segrarens krona,
oss lys på den väg som till himlen oss för.
Den ende Du är, som vår synd kan försona,
med Dig, utan fruktan, vi lever och dör.

Psalmen används ibland vid begravningsgudstjänst och kan kännas mycket hoppfull och trösterik vid ett sådant tillfälle. Diktaren ställer upp jordelivet och tillvaron i himmelen som motsatser: på jorden finns frågor, som inte får svar, där finns nöd och ångest, sorg och saknad. Sorgens "mörka begär" och "isande saknad" är starka och uttrycksfulla bilder. Mot allt detta beskriver poeten himmelens härlighet: där finns ett strålande ljus, ljuset som är Jesus själv. Här använder diktaren återigen ordet "Mästare" om Jesus och antyder Jesu försoningsdöd, som gör det möjligt för människan att nå paradiset. Psalmen slutar med en bön om hjälp att gå på den väg, som leder till himmelen. Då kan man utan att vara rädd både leva och dö.

Den andra psalmen, där ljuset förs in – nummer 461 - är annorlunda och något svårare att förstå vid första påseendet.

Vi har förut sett, hur Bo Setterlind ibland sätter samman ord på ett för honom alldeles speciellt sätt, t.ex. det nyss nämnda "Bortomlandet". På liknande sätt komprimerar han stundom ljus och mörker i oxymoron som "Domens svarta ljus" , "nattens gyllne dag" eller "nattljus" . Här kan man anknyta till det som inledningsvis nämndes om föreningen av ljus och mörker i kristen mystik. Mörkret kan även beteckna det som inte kan utsägas eller förstås, det som Bibeln uttrycker med orden "vad intet öga sett och vad intet öra hört". Den kristne mystikern Johannes av Korset (1542-1591) talade om "det mörka moln som lyste upp natten´" . 1500-talsmystikerns försök att beskriva det outsägliga ligger inte långt i från Bo Setterlinds symbolspråk.

Påskpsalmen nummer 461 har denna för en psalm ovanliga sammanställning "natt av ljus":

1. O natt av ljus som ej kan dö
O natt som frambar Ordet.
O natt som i Getsemane
blev ljusare än solen.
Låt upp för oss Ditt paradis,
O Herre Krist. Din natt är ljus,
ty Du är Herrens Smorde.

2. O natt som till all jorden kom
Med seger över döden.
Guds natt, där Jesus själv en gång
fick änglakraft i nöden.
Förjaga all vår liknöjdhet.
O Herre Krist, oss stärk mot det
som dövar oss och söver.

3. O natt som över mörkret vann
en oförgänglig seger.
O natt som mer än solen kan
i djupen tränga neder.
Gör oss till seende på nytt.
O Herre Krist, i mörkrets mitt
om ljus från dig vi beder.

Natten har samband med mörkret och är motsats till dagen och ljuset. Därför tycks uttrycken "natt av ljus" och "Din natt är ljus" vara paradoxer. I psalmen står natten för något positivt, till och med gudomligt. Första strofen av psalmen tar upp nätter i Jesu liv, som haft avgörande betydelse: julnatten och natten före korsfästelsen. Johannesprologen i Bibeln – "I begynnelsen var Ordet...." – klingar i bakgrunden. Getsemanekampen ledde till långfredagens händelser, som gav människan möjligheten att få del av ljuset från Guds rike. Första strofen håller tankarna kvar på långfredagen genom hänsyftningen på den botfärdige rövaren, som fick Jesu löfte att vara med i paradiset.

Andra strofen talar om segern över döden och pekar alltså fram emot uppståndelsen. Men ännu dröjer sig diktaren kvar i Getsemane, dit enligt evangelierna en ängel kom och styrkte Jesus. Orden "liknöjdhet", "dövar" och "söver" påminner om de tre lärjungarna som sov under Jesu svåra stund i örtagården. Natten får stå för Jesus både i andra och tredje strofen. Natten vann seger över mörkret, den ljusa natten är Kristus, Herrens Smorde och det är honom diktaren ber om ljus allra sist i psalmen.

Tänkbart är, att den ljusa natten är en sammanträngd bild för Jesu människoblivande, lidande, död och uppståndelse. Anknyter man till den kristna mystiken, som nämnts ovan, kan man tolka den ljusa natten som Jesu framträdande i tillvaron ur det gåtfulla och outsägliga. För Bo Setterlind kan bakgrunden till hans tankar om den ljusa natten även finnas i hans förtrogenhet med Bibeln. I Psaltaren 139:11-13 står det: "Och om jag sade: ´Mörker må betäcka mig och ljuset bliva natt omkring mig´, så skulle själva mörkret icke vara mörkt för dig, och natten skulle lysa såsom dagen: ja, mörkret skulle vara såsom ljuset." Mörkret har en varierande användning i psalmen. Dels står det för det gudomliga, dels betecknar det motsatsen till ljus i tredje strofen. Den tanken finns också, att människan i detta jordelivet befinner sig i mörker, där det är svårt att se klart. Psalmen mynnar ut i en bön om öppnade ögon, som får sitt ljus från Kristus.

Livet som en färd in i evigheten.

I sin diktning ser Bo Setterlind ofta livet som en färd in i evigheten. Detta motiv är mycket gammalt. Inom de flesta religioner ses livet som en resa eller en ständig förändring. Den slutliga övergången sker i döden och ofta som en färd in i en annan tillvaro. Redan den antika mytologin tänkte sig en dödsflod, som måste passeras. Väl över på andra sidan väntar i bästa fall ett paradisiskt önsketillstånd i en underbar miljö. Beskrivningar och benämningar på detta ideala tillstånd efter döden varierar i olika religioner. För den kristne är målet en tillvaro, fri från allt ont och helt dominerad av Guds närvaro och kärlek.

I den kristna litteraturen är detta motiv med livsfärden och dess mål rikt företrätt. Känd är den allegoriska framställningen i John Bunyans *Kristens resa*. Motivet förekommer ofta i de kristna psalmerna. Antydningsvis finns det i flera av Bo Setterlinds psalmer, t.ex. i den sista strofen av psalm 357: "Någon du känner vill dig alltid väl, / vill i nöd och glädje gå / hemlig vid din sida, aktsam om din själ." Guds namn nämns inte alls i denna psalm, men det kan inte råda några

tvivel om vem diktaren menar att den är, som går vid människans sida. Alla tre stroferna börjar på samma sätt: "Någon du känner..." och den första så: "Någon du känner är din bäste vän." Associationen till den kända psalmen av J.Arrhenius, "Jesus är min vän den bäste", är slående. Tydligast är motivet i den psalm, som kommer att behandlas senare, nämligen "Det finns en väg till himmelen".

Även i Bo Setterlinds övriga lyrik är motivet frekvent, belyst på ganska olika sätt. Motivet utvecklas vanligen inte som en allegori utan antyds bara genom ord som "vandring", "gå", "färd", "på andra stranden", "väg", "leda på vägen". Genom sådana ord upprätthålls riktningen och rörelsen i dikten.

Med mitt urval av dikter vill jag belysa olika aspekter på resemotivet. I en del dikter tycks hållningen till livsresan ganska okomplicerad och nästan barnslig. Ett exempel på detta är dikten "Framför bron".

Jag är nöjd
Att sluta mina dagar.
Säg till alla,
att jag lycklig var.
Min enda önskan:
Att lämna detta stoftkorn
som vi kallar Jorden.
Att gå in i det Osynliga,
att bara lämna mina skor
och gå
- att utan börda
vandra över bron.

Dikten börjar mycket positivt.
Diktjaget uttrycker sig med en tämligen klicheártad fras – "nöjd att sluta mina dagar" – och tycker sig dessutom ha varit lycklig i livet. Men jaget står framför bron och vet ingenting om fortsättningen. En bro förutsätter oftast ett vatten. Här antyder Bo Setterlind den gamla symbolen dödsfloden, som måste passeras för att nå landet bortom döden. Hans önskan är att lämna jorden, stoftkornet. Här sätts vår planet in i ett oändligt perspektiv. Diktaren sträcker sig efter en värld, som är av ett helt annat slag än den jordiska, den eviga till skillnad från den sinnliga. Att den världen är osynlig leder tankarna till den religiösa sfären. Hur diktaren vill att övergången till denna osynliga värld skall gå till, uttrycker han i två led på ett utsökt sätt: först med bilden av ett par skor som står kvar och vittnar om att någon fortsatt sin vandring barfota. Så kommer det andra ledet med det högtidligare ordet "vandra", som – jämte uttrycket "utan börda" – ger associationer till en religiös hållning. Skorna blir en bild för allt som binder vid det jordiska. Om skorna och bördan lämnas kvar kan själen förflytta sig fri och lycklig över bron in i det "osynliga". För övrigt är bilden med skorna framför bron, mycket skickligt funnen. Det blir en enkel bild, som i sig rymmer en människas djupaste frågor.

Inte alltid i Bo Setterlinds dikter är färden in i evigheten så hoppfull som i den ovan citerade dikten.
Ett exempel på motsatsen är dikten Sorgesång[45]:

Ensam bland stjärnor jag står,
livet ifrån mig går,
rymderna kring mig brinna,
omvärlden ser jag försvinna.
Detta är slutet på allt,
en gång blir hjärtat kallt,
vad kan jag, arme, göra?
Blunda och sluta mitt öra?
Dagarna vandra sin väg,
vad är vår uppgift, säg?
Födas och gömmas med horden?
Tungt är vårt öde på Jorden.

I den här dikten har diktaren gripits av ångest inför livssituationen överhuvudtaget och kan inte tillämpa den kristna synen på tillvaron. Framför sig ser han världskatastrofen och har blivit så paralyserad av sin situation att han är alldeles passiv. Det är livet som går och dagarna som vandrar, och diktaren måste bara följa med. Han tvivlar på mål och mening med det hela. Frågetecknen hopar sig. Ensamheten plågar, och svindeln är nära, när diktaren förlänger perspektivet mot stjärnorna och rymden. Rymden brinner, men hjärtat är kallt. Diktaren prövar tanken på att låta bli att tänka och gömma huvudet i busken. Denna dikt är djupt pessimistisk och visar på att diktaren tidvis känt

Korset kan stilla den växande stormen
i ditt inre - .
Om du håller det i din hand,
lägger sig upproret,
och du känner, att du når
den andra stranden
som efter en äventyrlig resa
i mörkret.

Slut din hand helt om korset,
och genast är du hemma,
hemma i himlen
liksom i världen, så fylld
av kors.
Glöm bara inte
att be den enda bön som är kvar:
HERRE, förbarma Dig över oss!

ångest och tvivel inför livsfärden.

Inslag av mystik finns i andra dikter, där motivet livsfärden antyds. Dikten Korset får illustrera detta:[46]

Diktaren bekänner även här, att han anfäktas av ångest, upprördhet och vånda i sin själ. Men han har funnit en metod att få ro: han håller ett kors i sin hand och sluter handen kring det. Handens fysiska känsla av korsets konturer påverkar hans själ så att den blir lugn i tro: "Genast är du hemma, hemma i himlen." Den äventyrliga resan under jordelivet slutar hemma i himlen. Den sista raden i dikten tar upp en gammal kristen bön, hämtad från Bibeln, ett bönerop, som använts sedan gammalt i den kristna gudstjänsten.[47]

Det finns ytterligare dikter av Bo Setterlind med motivet livsfärden, som har en mycket hoppfullare syn

Guds Ord oss tröstar med ett ljuvligt hopp.
Dess evigt gröna blad i snöfall ångar!
Och snart vi når Förklaringsbergets topp,
som lyfter oss mot Evighetens sommar –

Långt har vi vandrat
genom öde land,
där spår av rosor sjöng
om flykt och frihet!

Lugnt håller oss
Vår Herre i sin hand,
vi går bland skuggor
mot det rätta Livet.

på den och dess mål bortom döden. Stämningen i dem är trosviss. En av dem är dikten Vid vägens slut, ur vilken jag citerar de tre första stroferna:[48]

Redan genom diktens överskrift får man veta, att en väg är tillryggalagd och att man står inför en gräns av något slag. Diktens första rad ger klart besked om var man finner tillförsikt inför fortsättningen. I Guds Ord finns trösten och hoppet. De följande raderna alluderar på Bibeln. De evigt gröna bladen finns troligen på livsträdet i det nya Jerusalem. (Upp 22:21) I diktens andra rad finns komprimerat det ljusa hoppet men också en rest av isen och vintern – ångesten och tvivlet – som mötte i några av dikterna om livsresan. Men denna skugga försvinner snart, när diktaren så trosvisst tänker på att han skall nå både förklaringsberget och evighetens sommar. Man får en föreställning om en kärlek, som får allt ont att smälta bort. Den andra strofen beskriver människans vandring under jordelivet, som ofta är besvärlig, går genom "öde land", men ljuspunkter finns: det eviga hoppet. I det ödsliga landet – jordelivet – ser ändå diktaren "spår av rosor". Kanske har uttrycket samband med

rosen som kristen symbol. Den röda rosen har där fått stå för jungfru Maria men också för Jesu blod, som utgöts på korset.[49] I diktens tredje strof bekänner diktaren: vi får vandra genom skugglivet här, ledda av Gud till det verkliga livet. Detta leder tankarna till Bo Setterlinds känsla efter drunkningstillbudet i Strängnäs. Efter det kände han det vardagliga livet overkligt och upplevelsen i djupet som det riktiga livet.

1. Det finns en väg till himmelen,
en väg till Guds Jerusalem,
den vägen är den helga tron
på Jesus Krist, Guds egen Son.

2. Det finns en väg till Herrens bön,
som Jesus själv den strålar skön.
Vad ingen sett, vad ingen hört,
det har Han in i tiden fört.

3. Och vill du själv den vägen gå
så är Hans ord att lita på,
men tvivla ej, allenast tro –
det går en bro från tro till ro.

4. Det finns en väg till himmelen,
en väg till Guds Jerusalem,
den börjar här, den börjar nu,
var än den går, den går till Gud.

Under rubriken Pilgrimsvandringen i *Den svenska psalmboken* 1986 finns en psalm av Bo Setterlind, "Det finns en väg till himmelen":

Psalmen är pedagogiskt upplagd. Om vägen till himmelen och om vad den innebär handlar hela psalmen. När diktaren i andra strofen talar om att vägen "strålar skön", anar man, att hans egen upplevelse vid drunkningstillbudet har haft betydelse. Han anspelar på Pauli ord i brevet till korintierna (1 Kor 2:9) för att beskriva gemenskapen med det gudomliga: "´vad intet öga har sett och intet öra har hört, [...] vad Gud har berett åt dem som älska honom´". Som vi sett har Bo Setterlind varit djupt inne i tvivel och oro. Mot den bakgrunden kan man uppfatta tyngden i orden i tredje strofen "men tvivla ej, allenast tro" och emfasen genom assonansen bro – tro – ro.

Ekegården *i Strängnäs.*

Bo Setterlind säger i en dikt: "För tiden ängslas jag inte".[50] Diktaren talar också om tid i psalmens fjärde strof. Vägen till himmelen börjar här och nu, och varje nytt ögonblick betyder ett steg på vägen dit. Hela psalmen har en stämning av hoppfullhet och förtröstan.

Sammanfattning och avslutning

De symboler och motiv jag lyft fram i Bo Setterlinds lyrik är väsentliga i hans produktion. Hans eget urval psalmstrofer i *Närmare Dig* stödde mig i det intryck jag själv fick, när jag studerade hans lyrik. Det föll sig naturligt att välja ut två symboler, Källan och Ljuset, och ett motiv, Livet som en färd in i evigheten.

Olika aspekter på källan som symbol kan man urskilja i de dikter, som ovan behandlats. Poetens dolda själsliv kan liknas vid en källa. Endast ytan är tillgänglig för den utomstående. Källans speglande förmåga

framhävs på andra ställen. Då får källan stå för det som förbinder himmelen med jorden, ibland genom musiken eller drömmen. Källans renande funktion betonas även. Därvid närmar man sig den centrala tolkningen av källan i Bo Setterlinds symbolspråk. Källan står där för Gud själv och för det han har att ge den längtande människan. Denna tolkning av symbolen blir mest tydlig i psalmen "Guds källa har vatten tillfyllest".

Att lyfta fram ljuset på olika sätt är typiskt för Bo Setterlind. Hans naturlyrik med ljuset som en viktig komponent går inte att helt förbigå. Mestadels har ljuset betydelse som symbol och används därvid på olika sätt. Det får ibland stå för något som själen i sin känsla av ödslighet ser på avstånd och längtar efter. Spegeln får stundtals vara förmedlaren mellan människans själ och det gudomliga. Drömmen kan spegla ljuset från Gud. Ljuset i spegeln kan göra tillvaron rättvänd så som Bo Setterlind uppfattade tillvaron efter drunkningstillbudet: det vanliga livet är overkligt, och upplevelsen av evigheten är det verkliga livet. Släkt med kristen mystik är det för en psalm ovanliga uttrycket "natt av ljus".

Det gamla motivet Livet som en färd har funnits tidigt i Bo Setterlinds tankar. Hans dikter vittnar om att livsresan inte alltid har tyckts honom okomplicerad. Från att se på livet och tiden barnsligt och enkelt dras poeten ibland mot en känsla av hopplöshet och fasa och ibland mot en stark förtröstan inför livsfärden och dess mål. Bo Setterlind ser i den kristna mystiken och i Guds ord en hjälp emot skräck och oro. Så kunde han i mogen ålder nå fram till den fasta och ljusa förtröstan inför livet och evigheten, som präglar hans kända psalm "Det finns en väg till himmelen".

I Bo Setterlinds dikter finns en stor spännvidd i fråga om användningen av symboler och motiv. Fler exempel på detta finns i den uppsats, som ligger till grund för denna artikel. I en dikt kan poeten uttrycka sina egna personliga känslor och tankar utan att ta ansvar för läsaren eller åhöraren. Annorlunda är förhållandet med de dikter, som blivit psalmer. Även om de tar upp skilda erfarenheter i en människas liv, är de ofta mer allmängiltigt hållna. Lyriken och psalmen är olika genrer. Om dikten kan vara hur mångtydig som helst, fordrar psalmen en viss enkelhet. Psalmen måste ta hänsyn till den kristna församlingen och gudstjänsten, kunna ge den enskilde tröst, hopp och själavård och oftast visa på den trygghet, som finns i den kristna tron.

Bo Setterlind har inte upphört att vara aktuell i sin diktning. I denna undersökning har det visat sig, att de symboler och det motiv, som Bo Setterlind lyfte fram ur 1937 års psalmbok och sedan bearbetade på sitt eget sätt, hos honom mognade och gjorde honom till den kristne förkunnare han kände sig kallad att vara.

Litteraturförteckning

Bibeln, Svenska Kyrkans Diakonistyrelses Bokförlag, Stockholm 1953.
Biedermann, Hans, *Symbollexikonet*, Översättning Paul Frisch och Joachim Retzlaff, Forum, Stockholm 1991.
Cooper, J. C., *Symboler En uppslagsbok*, Översättning Margareta Eklöf och Inger Lindblom, Forum, Stockholm 1995.
Den svenska psalmboken, av konungen gillad och stadfäst 1937, SKDB Sthlm 1952.
Den svenska psalmboken, Verbum, Stockholm 1986.
Forsberg, Roland, "Mörkret förgår – samtal med Ljusets poet på Evighetens våglängd",
Mixturen, Musiktidning – utg. Av Frikyrkl.studieförbundet, nr 3, 1991.
Göransson, Harald, *Koral och andlig visa i Sverige*, Norstedts, Stockholm 1997.
Johnsson, Inge, *I symbolens hus*, Nio kapitel litterär begreppshistoria, Stockholm,1983.
Kurz, Gerhard, *Metapher*, Allegorie, Symbol, Göttingen 1982.
Mårtensson, Jan, "Ett handslag av ljus – notiser kring Bo Setterlind", *Studiekamraten* nr 56, Häfte 3, 1974.
Närmare dig. Lyrik ur Den svenska psalmboken. I urval av Bo Setterlind. Stockholm 1951.
Ronnås, John, *Våra gemensamma psalmer*. Stockholm, Verbum 1990.
Selander, Inger, *"O hur saligt att få vandra". Motiv och symboler i den frikyrkliga sången*,[diss. Lunds universitet] Stockholm 1980.
Selander, Inger, *"Perspektiv på moderna psalmer*, AF-stiftelsens skriftserie nr 3, Sthlm 1999.
Setterlind, Bo, *Dikter 1948-1984 i urval av författaren*, Svalans sv. klassiker, Stockholm 1988.
Setterlind, Bo, *Från dörr till dörr*, Bonniers Stockholm 1985.
Setterlind, Bo, *Hirundo*, Bonniers, Stockholm 1985.
Setterlind, Bo, *Hjärtat och trafiken*, Bonniers, Stockholm 1951.
Setterlind, Bo, *Landet i höjden*, Stockholm 1972.
Setterlind, Bo, *På detta stoftkorn*, Dikter, Bonniers, Stockholm 974.
Setterlind, Bo, *Ros bland törnen tuktad*, Bonniers, Stockholm 1990.
Setterlind, Bo, *Stjärnklart*, Nya dikter, Bonniers, Stockholm 1984.
Setterlind, Bo, *Stryk molnet från din panna*, Nya dikter och ballader , Stockholm 1979.
Setterlind, Bo, *"Transfusionismen och verkligheten"*, Ergo 1949:12.
Setterlind, Bo, *Trohjärtat, bekännelselyrik*, Bonniers, Stockholm 1975.
Thunberg, Lars, *"Av nåd allena. Streck till ett porträtt av lyrikern Bo Setterlind"*, Vår lösen nr 4, 1991.

KERSTIN HOLTSUNG
Fil.mag. vid Lunds Universitet 1963.

1964 Uppsats med professor Staffan Björk som examinator, tryckt i förkortad version i Kyrkohistorisk Årsskrifr 1967: "Psalmer öfwer några Söndags Evangelier". Studier kring en psalmtyp i 1695 års psalmbok.(Av Kerstin Karlne)
Tjänstgöring i Göteborg som lärare i kristendom och svenska.
Organist- och kantorsexamen i Göteborg 1964. Fr.o.m. 1973 tjänstgöring som kyrkomusiker i norra Halland.
2002 litteraturvetenskapliga studier vid Lunds Universitet.

Adresse: Båtsmansstigen 2, S-43932 Onsala
E-mail: hildegun.svensson@glocalnet.net

1) Jan Mårtensson, "Ett handslag av ljus – notiser kring Bo Setterlind." *Studiekamraten*, 56 (1974), häfte 3,s.47
2) Bo Setterlind, *Från dörr till dörr*, Stockholm 1985, s.110f
3) Bo Setterlind, *a.a.*,s.372ff
4) *Roland Forsberg, "Mörkret förgår – samtal med Ljusets poet på Evighetens våglängd", Mixturen* 3/9,s.18
5) Inge Jonsson, *I symbolens hus*, Stockholm 1983, s.124
6) Gerhard Kurz, *Metapher, Allegorie, Symbol*, Göttingen 1982, s.69
7) Gerhard Kurz, *a.a.*, s.79
8) Hans Biedermann, *Symbollexikonet*, Stockholm 1991,s.8f
9) J. C. Cooper, *Symboler*, Stockholm 1991, Inledning
10) Kerstin Holtsung, *Symboler och motiv i Bo Setterlinds lyrik*

och deras gestaltning i tonsatta texter. Lunds Universitet, Litteraturvetenskapliga institutionen, D-uppsats, framlagd den 11 december 2002. Examinator: Inger Selander.

11) Hans Biedermann, *a.a.*,s.247
12) *Bibeln*, Johannes evangelium 4:5-26
13) *Bibeln*, Uppenbarelseboken 21:6
14) Bo Setterlind, *Från dörr till dörr*, s.210 och 256ff
15) Bo Setterlind, *Ros bland törnen tuktad*, Stockholm 1990,s.77
16) Hans Biedermann,*a.a.*,s.123
17) Lars Thunberg, "Av nåd allena", *Vår lösen*, nr 4 1991,s.229-238
18) Bo Setterlind, *Hjärtat och trafiken*, Stockholm 1951,s.14
19) Bo Setterlind, *Hirundo* ,Stockholm 1988,s.45
20) Hans Biedermann, s. 378
21) Bo Setterlind, *Dikter 1948-1984*, Stockholm 1988, s-104f
22) Bo Setterlind, *a.a.*,s.20f
23) Bo Setterlind, *Landet i höjden*, Stockholm 1972,s. 12f
24) Inger Selander, *"O hur saligt att få vandra"* (diss. Lund) Stockholm 1980, s.180ff
25) Bo Setterlind, *Ros bland törnen tuktad*, Stockholm 1990,s.94
26) Bo Setterlind, *Mörkret och lovsången* ,Stockholm 1978,s.21
27) Inge Jonsson, *a.a.*,s.166-171
28) Muntlig berättelse av prosten emeritus Stellan Olteús, Kungsbacka, tidigare präst i Strängnäs.
29) Bo Setterlind, *Hjärtat och trafiken*, Stockholm 1951, s.14
30) Bo Setterlind, *Dikter 1948-1984*, s.260
31) John Ronnås, *Våra gemensamma psalmer*, Stockholm 1990,s.172
32) Inger Selander, *Perspektiv på moderna psalmer*, s.32ff
33) Bo Setterlind, *Dikter 1948-1984*, s.43
34) Bo Setterlind, *a.a.*, s.145
35) Bo Setterlind, "Transfusionismen och verkligheten", *Ergo* 1949:12, s.185
36) Bo Setterlind, *Dikter 1948-1984*, s.87
37) Lars Thunberg, *a.a.*,s.229
38) Bo Setterlind, *Dikter 1948-1984*,s.190
39) Bo Setterlind, *Dikter 1948-1984*, s.277f
40) Bo Setterlind, *Stjärnklart*, s.67
41) Bo Setterlind,*a.a*,,s.73.
42) Bo Setterlind,*Dikter 1948-1984*, s.378
43) Hans Biedermann, *a.a.*,s.290
44) Bo Setterlind, *På detta stoftkorn*, Stockholm 1974,s.56
45) Bo Setterlind, *Stryk molnet från din panna*, Stockholm 1979,s.73
46) Bo Setterlind, *Stjärnklart*, Stockholm 1984, s.14
47) Harald Göransson, *Koral och andlig visa i Sverige*, Stockholm 1997,s.22
48) Bo Setterlind,*Trohjärtat*, Stockholm 1975, s.14
49) Hans Biedermann, *a.a.*,s.341
50) Bo Setterlind, *Dikter 1948-1984*, s.48

Waldemar Åhléns Sommarpsalm

Av **Anders Dillmar**

När stockholmsorganisten Waldemar Åhlén vid 88 års ålder lämnat jordelivet sammanfattades hans insats med bl a följande ord:

> "Svensk körmusik kan allra minst tänka sig vara utan 'En vänlig grönskas rika dräkt' [...] Den melodin kommer att leva så länge körsång utövas i detta land!" [1]

Det var knappast överord, melodin hade fått ett enormt genomslag. Och än idag är det väl få körsångare i Sverige som inte utantill kan sin stämma i Åhléns sättning, samtidigt som flertalet svenskar är bekanta med melodin. Uppenbarligen har tonsättaren lyckats skapa ett kongenialt musikaliskt uttryck åt Carl David af Wirséns textmålning av den svenska sommaren. Melodin blir en del av Skapelsens lovsång, från fåglar, blommor och träd, och erbjuder – trots all sekularisering – sångaren att stämma in i orden om att akta Guds ord främst, eftersom allt annat med tiden ändå kommer att försvinna – "blott Herrens ord förbliver".[2]

Man kunde tro att det mesta redan var sagt om en så känd melodi, numera också officiell svensk koralmelodi, men så tycks inte vara fallet. Innan jag går in på frågan om tillkomst och publicering ges några upplysningar om kompositören Waldemar Åhlén[3].

Förmodligen är han numera tämligen okänd både i och utanför Sverige.

Vem var Waldemar Åhlén?

Waldemar Åhlén föddes 1894 och växte upp i en kantors- och lärarfamilj i mellersta Sverige. Tidigt i livet fick han vikariera som organist under sin fars ledigheter. Förutom av denne fick han också lektioner av sin bror David i piano- och orgelspel samt i harmonilära. Brodern blev sedermera internationellt känd kördirigent och kantor i Engelbrekts kyrka i Stockholm, med bl a talrika framföranden av Bachs Matteuspassion. Under studierna vid Kungliga musikkonservatoriet i Stockholm tog Waldemar starka intryck av organisten Gustaf Hägg men också av Anna Bergström-Simonsson, lärare i skolsångsmetodik.[4]

Efter organist-, musiklärare- och kyrkosångarexamen 1917 vidareutvecklade han 1921 sitt orgelspel för Bernard Pfannstiehl i Dresden, erkänd interpret av Regers och Reubkes musik.

1917 blev Åhlén organist i Messiaskapellet i Stockholm och 1923 i Högalidskyrkan, då med Stockholms största orgel på 94 stämmor. Här höll han några orgelkonserter på egen bekostnad. Sådana var ovanliga i Stockholm vid denna tid. De goda recensionerna blev en viktig orsak till att han 1928 fick tjänsten som organist i S:t Jakobs kyrka, vilken han lämnade med en

avskedskonsert efter 43 tjänsteår vid nästan 77 års ålder 30 juni 1971. Kyrkan var då fullsatt och konserten avslutades med att Åhlén från kororgeln ledde församlingen i sin egen Sommarpsalm.

Åhlén betraktades som en av de ledande organisterna i sin generation och gav talrika konserter (även radio- och skivinspelningar) både i Sverige och utomlands.[5] Vid de regelbundna framträdandena i S:t Jakobs kyrka samlades pengar till Albert Schweitzers verksamhet i Kongo.[6] Åhlén hade lärt känna denne organist, läkare och teolog 1927 i samband med en rikskyrkosångshögtid i Linköping, 1960 besökte han själv Afrika.[7]

Snart nog profilerade sig Åhlén som en förkämpe för den tidiga orgelrörelsen i Sverige.[8] Böcker om orgelbyggnadsfrågor, orgelregister och orgelmusik recenserades av Åhlén i svenska tidskrifter.[9] Hans namn kom med tiden att förknippas med orgelbyggen landet runt, redan 1930 ledde han ombyggnaden av orgeln i S:t Jakob.[10] Efter bildandet av Kyrkosångens Vänners Orgelråd, blev han dess ordförande åren 1934-1966. Övergripande mål var att bevara de gamla orglarnas klang, främst pipmaterialet, men att samtidigt använda nya tekniska "framsteg" som pneumatik, eftersom äldre teknik uppfattades som underlägsen. En liturgiskt funktionell orgel ansågs bestå av minst 2 manualer och självständig pedal, inte bara för orgelrepertoarens skull utan också för att församlingssången skulle kunna ackompanjeras triomässigt.

Waldemar Åhlén *1930.*

Tidigt framförde Åhlén idéer om hur församlingssången skulle kunna förbättras, nämligen genom övningar med församlingen i anslutning till musikgudstjänster.[11] Med sina profilerade åsikter var det inte förvånande att han utsågs till sekreterare i 1933 års koralkommitté.

I Jakobs kyrka samarbetade Åhlén sedan 1929 med körledaren och kantorn Set Svanholm, som parallellt framträdde som operasångare och sedermera blev operachef i Stockholm.[12] Han efterträddes som körledare av Eric Ericson 1949. Buxtehudes musik samt Bachs Johannespassion blev en tradition. Själv ledde Åhlén under många år S:t Jakobs gosskör efter dess bildande 1944.[13] Körarbetet stod i överensstämmelse med Kyrkosångens vänners strävanden, vilka framfördes i tidskriften *Kyrkosångsförbundet*, där Ingvar Sahlin var redaktör – och en av de främsta svenska ideologerna för kyrkomusikalisk "nysaklighet" – åren 1933-36. Han var både präst och organist, sedermera blev han rektor för Geijersskolan i Ransäter, Värmland. Åhlén valdes 1942 till ordförande i stockholmskretsen av Kyrkosångens Vänner. 1962-69 var han dessutom vice ordförande i organisationens centralkommitté.

Parallellt med organistsysslan arbetade Åhlén 1917-1933 som sånglärare vid Tomteboda blindinstitut och som musiklärare vid Stockholms folkskolor 1919-1958, främst vid Engelbrekts skola. Han var sakkunnig i 1940 års skolutredning och under 12 år musik-

konsulent vid Stockholms folkskolor, då han ledde kurser i skolmusikpedagogik. 1930 grundade han Stockholms sånglärarförening, vars ordförande han var fram till 1952.

Waldemar Åhlén var vid Sommarpsalmens tillkomst alltså inte bara en erkänd musiker utan också en ideologiskt medveten sådan.

Om Sommarpsalmens tillkomst

Enligt den äldsta lexikonuppgiften jag hittat (1964) ska Sommarpsalmens melodi först ha publicerats 1935 i samlingen *De ungas kör*.[14] I *Sohlmans musiklexikon* 1979 sägs "den allmänt uppskattade" melodin vara skriven för en skolavslutning 1933,[15] en uppgift som troligen går tillbaks på en radiointervju med Åhlén 1977, då han berättade att melodin:

> "tillkom på 30-talet, närmare bestämt 1933 *så sjöngs den för första gången av en liten* barnkör i Hjorthagens kyrka, vid en skolavslutning i den kyrkan."[16]

Det kan dock diskuteras vad Åhlén egentligen avsåg. Gällde årtalet 1933 melodins tillkomst eller dess första framförande? I en intervju åtta år tidigare hade han nämligen med tydlig minnesbild berättat att:

> "Sommarpsalm skrev jag en vacker majsöndag omedelbart sedan jag kommit hem från högmässan i Högalidskyrkan, där jag åren 1923-28 var organist.[17]

En rimlig konklusion är därmed att melodin skrevs redan under 1920-talet, men framfördes först i samband med en skolavslutning i Hjorthagens kyrka 1933.[18] Om det var Åhléns egen skolkör som sjöng är oklart, likaså i vilken sättning. Ett trestämmigt framförande förutsätter en hel del övning, satsen bör i sådant fall ha funnits redan i början av året.

Publicering

I januari 1934 annonserades om en ny sångbok, *Skolkören*, utgiven på uppdrag av "Stockholms folkskolors sånglärarförening".[19] Den skulle komma i två upplagor, en med enbart körstämmor och en med körstämmor och ackompanjemang. För utgåvan svarade förutom Waldemar Åhlén även Ejnar Eklöf, John Gustafsson, David Wikander och Uno Överström, samtliga "lärare i sång vid Stockholms folkskolor" och organister eller kantorer i olika Stockholmskyrkor.

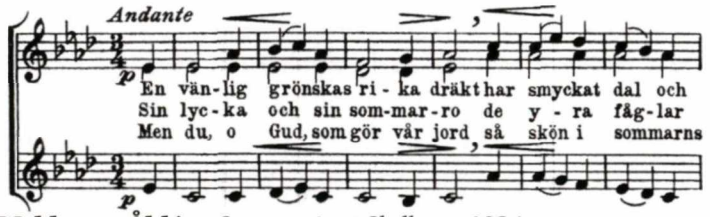

Waldemar Åhléns *Sommarsång i Skolkören 1934.*

Det kan noteras att Ejnar Eklöf var organist och kantor i Hjorthagens kyrka, där Sommarpsalmen enligt Åhlén skulle ha uruppförts ett år tidigare.

Som nr 14 innehöll utgåvan Åhléns Sommarpsalm, med titeln "Sommarsång". De 1- till 3-stämmiga sångerna var avsedda för folk-, real- och flickskolor samt

kvinnliga seminarier. Trots att böckerna trycktes i Köpenhamn fick de av någon anledning enbart säljas i Sverige, en begränsning som i körupplagan upprepades på tyska. Här återgavs Åhléns melodi 3-stämmigt för SSA, i ackompanjemangsupplagan var den enstämmig. Valfrihet mellan sättningarna markerades genom korshänvisningar. Tempot angavs som Andante.

I *Skolkörens* förord utlovades en ny utgåva med körsånger "för kyrkligt bruk", även om sådana också kunde hittas i det redan utkomna samlingen. För skolfester, föräldramöten etc erbjöds här sånger att sjungas av skolkör eller unisont, inte minst svenska folkvisor. Redaktionen beklagade att inte fler "nu levande svenska tonsättare" hade bidragit med alster, men många hade trots förfrågan inte visat något intresse för saken. En kritisk läsare kunde dock ifrågasätta urvalsprinciperna, erbjudandet hade gått till tonsättare "som kunde tänkas hysa något intresse för saken".

Trots dess utpräglade skolsångskaraktär presenterades Åhléns melodi några månader senare i *Kyrkosångsförbundet* för 4-stämmig SATB-kör.[20] Copyright ägdes av Nordiska musikförlaget, så möjligen fanns sättningen redan tillgänglig i lösblad.[21] Sången var tänkt "för sommarhögtider" och titeln ändrad till "Sommarpsalm". Tempoangivelsen löd nu "Ej långsamt", vilket förmodligen bör sättas i relation till dåtidens bredare psalmtempo och *Skolkörens* Andante.

Det ligger det något motsägelsefullt i att Åhléns komposition trycktes i Svenska Kyrkosångsförbundets organ. Den musikaliska satsen – i synnerhet tredje frasens magnifika höjdpunkt (SSAATBB) där den diatoniska melodin med dess upprepade melismer gavs en romantisk färgning, de utförliga nyansbeteckningarna, stämföringen med tenorstämmans höjdton – inget av detta överensstämde med den "nya saklighet" som tidningen eftersträvade: en "objektiv" musik, fri från känslosamhet men med utpräglad känsla för det överindividuella.[22]

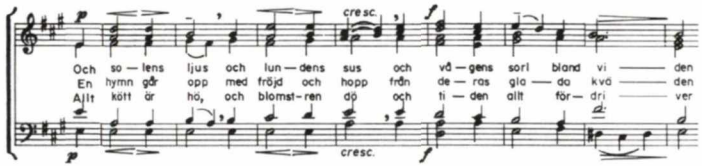

Tredje frasen *i Åhléns sättning för SATB-kör 1934.*

Värdig kyrkorummet och gudstjänsten ansågs gregoriansk sång, äldre polyfoni, reformationstidens koral samt barockens former. Målet var att ersätta den romantiska epokens stämningsskapande gudstjänstmusik med en förkunnande sådan.[23] Kyrkomusikern "bör vara en förkunnare" ansåg Åhlén och böjde följdriktigt knä vid sitt altare på orgelläktaren inför varje konsert.[24]

Kanske låg förklaringen i att Åhlén redan var välkänd som tonsättare. Ett år tidigare hade tidningen publicerat hans *Påskhymn*, med text av N F Grundtvig och J A Eklund.[25] Här fanns taktväxling, syllabik kontrasterat mot melismatik samt polyfon stämimitation. Även en större orgelkomposition av Åhlén hade utannonserats, ett *Allegro Festivo*, med mycket positiva recensio-

ner: "något av det bästa i nyare orgelmusik", "ett ståtligt, med schwung och elegans skrivet konsertstycke för orgel".[26]

Den utlovade samlingen *De ungas hymnarium* bör ha utkommit under våren 1935.[27] Redaktörer var desamma som för *Skolkören*. Åhléns trestämmiga SSA-sättning återfanns nu som nr 109b, i samma utseende

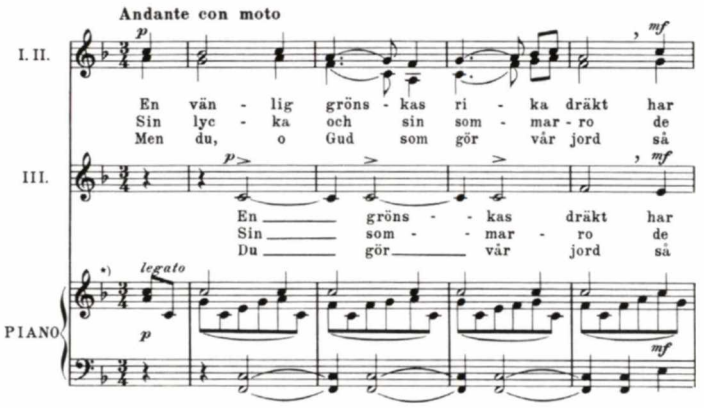

Ejnar Eklöfs *sättning i De Ungas hymnarium 1935.*

som ett år tidigare utom att ett crescendo tidigarelagts och att slutnyansens p saknades. Titeln var ändrad till "En vänlig grönskas rika dräkt". Med hänvisning till *Skolkörens* "större" upplaga informerades om att sången också fanns "för unison kör med ackompanjemang". Som nr 109a – vilket möjligen signalerade ett visst företräde – hade införts en 3-stämmig komposition av Ejnar Eklöf till samma text och i samma gungande 3-takt som Åhléns. Pianoackompanjemanget var dock här tryckt tillsammans med körstämmorna.[28]

Enligt förordet var *De ungas hymnarium* avsedd för "gudstjänstens berikande" och innehöll en stor bredd av sånger "för olika tider av kyrkoåret och för kyrkliga förrättningar av olika slag" Enbart sådana som musikaliskt och textligt inte stred mot "gudstjänstens värdighet och helgd" hade getts utrymme och självklart hade hänsyn tagits till svårighetsgrad, sångerna var tänkta att kunna framföras av "barn- eller kvinnoröster". Några tekniskt svårare stycken var dock avsedda för vuxna (kvinno)röster och motiverades med att de utgjorde något av det "värdefullaste som över huvud taget finnes att tillgå". Självständigt klingande mansröster räknade utgivarna tydligen inte med, utgåvans fyrstämmiga sättningar var nämligen tänkta att framföras av "unison kör med ackompanjemang".[29]

Det tycks ha dröjt nästan 40 år innan Åhlén gjorde en version för SAB-kör. 1973 presenterade Kyrkomusikernas tidning en sådan, "förenklad" sättning.[30] I "tenorbristens Sverige" beskrevs denna körtyp allt oftare ha blivit den normala, åtminstone i mindre kyrkoförsamlingar. Kompositören visade dock med småno ter hur klangen kunde fyllas ut om resurser fanns till att dela körens stämmor. Ett "ganska friskt tempo" rekommenderades. För att det inte skulle "bli jämntjockt" framhölls vikten av att följa nyansbeteckningarna. Avslutningen i vers 3 föreslogs framförd i "ff och marcato", gärna föregången av en svag nyans i föregående fras. Möjligen var argumentet dock lite väl tidstypiskt: "Sådant brukar gå hem", skrev tidningen.

1984 publicerades sången även postumt i en sättning av Waldemar Åhlén för soloröst och pianoackompanjemang.
När det gäller olika körtyper återstod nu bara manskör. I början av 1980-talet gjordes även ett sådant arrangemang för Sveriges äldsta manskör *Par Bricole*, av dess dirigent Hans Kyhle.[31]

Sommarpsalmen som församlingssång
Att Åhlén utsågs till sekreterare i 1933 års koralkommitté resulterade inte i att hans melodi föreslogs som församlingssång.[32] Åhlén visade livet igenom stor trohet mot koralbokens melodi, trots att han inte ansåg den "tillräckligt glad i förhållande till texten".[33] Alltsedan 1921 års psalmbokstillägget *Nya Psalmer* gällde Severus Gastorius melodi från 1675 för Wirséns text (Nr 644).[34]

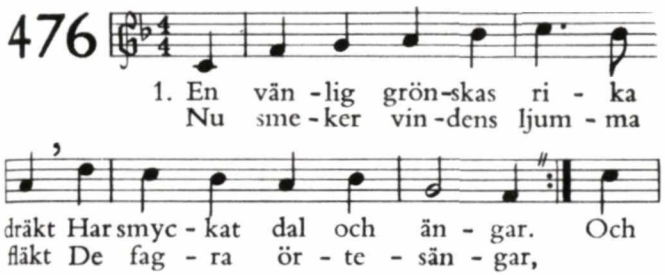

Början av *Gastorius melodi i 1937 års svenska psalmbok.*

Men av någon anledning kom Åhléns melodi 1951 in i Svenska Missionsförbundets församlingssångbok *Sånger och psalmer*. En direkt personkoppling finns i ordföranden för "musikbilagans" kommitté, Uno Överström. Han fanns ju med bland utgivarna av både *Skolkören* och *De ungas hymnarium*, då presenterad som musiklärare samt organist i Betesdakyrkan (Missionsförbundet) i Stockholm. Positiva erfarenheter måste ha talat för att utan alternativ pröva Åhléns melodi som församlingssång (nr 700).

Det bör noteras att Åhlén finns representerad med ytterligare 4 melodier i samma utgåva, vilket antyder att han blivit tillfrågad om kompositioner.[35] De är alla skriva i jämt taktart, i antingen en mer traditionell och tydligare koralstil eller med en folkligare melodik, möjligen frikyrkligt anpassad. Några av dessa melodier tycks också ha blivit mer allmänt kända, men det är uppenbart att "Sommarpsalmen" utgör en alldeles egen kategori.
Utfallet måste ha varit positivt eftersom Åhléns melodi 15 år senare också togs in i Svenska Baptistsamfundets och Örebromissionens gemensamma församlingssångbok, *Psalm och sång*, 1966. Sättningen var här nästan identisk med den i Missionsförbundets utgåva.[36]

Redan 1960 hade melodin införts i sångboken *Nu sjunger vi* (nr 233), avsedd för barngudstjänster och söndagsskola och utgiven av sju frikyrkliga samfund och EFS. Den trestämmiga satsen är förmodligen[37] gjord av Bertil Wallin, som tillsammans med Uno Sandén ansvarade för utgåvans sättningar, alla trestämmiga. Samma år utgav också Svenska kyrkan en söndagsskolsångbok, *Kyrkovisor för barn*. Här fanns två andra melodier av Waldemar Åhlén (703 och 782), båda med text av Anders Frostenson.

I samband med den nämnda 3-stämmiga SAB-utgåvan av Åhlén 1973 påpekade *Kyrkomusikernas tidning* att "melodin även börjar dyka upp som församlingssång", uttryckligen nämndes ovanstående samlingar. Melodin borde därför enligt redaktören "åtminstone som alternativ" tas med "i en kommande koralbok för Svenska Kyrkan". Den 3-stämmiga SAB-utgåvan var i detta perspektiv angelägen, genom att många fler körer nu kunde framföra sången. Men att församlingen enbart skulle "lyssna till melodin" var nog att underskatta hur välkänd den redan var. I många sammanhang – inte bara i Jakobs kyrka – sjöngs den redan.

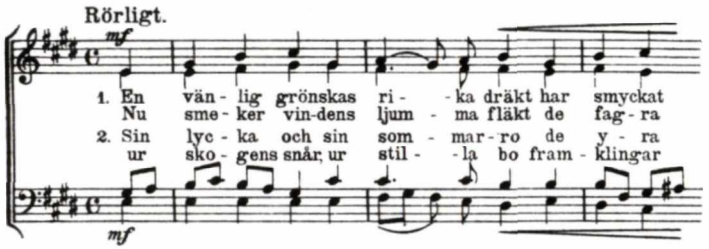

David Wikanders *Sommerpsalm 1950.*

Utan explicit argument föreslog slutligen psalmbokskommittén i sitt slutbetänkande 1985 "att Gastorius melodi byts ut mot den redan ofta sjungna och omtyckta melodin av W Åhlén från 1933".[38] Sättningen i den ekumeniskt använda koralboken 1987 för Svenska kyrkan och 14 andra kyrkosamfund är snarlik den i Missionsförbundets utgåva 1951.
När nu melodin etablerats som församlingssång och fanns i koralboken var det naturligt att den också fick spridning till vissamlingar och allsångshäften av olika slag. Här är det närmast omöjligt att ge en samlad överblick. Få människor torde idag vara obekanta med melodin.

Intressant är dock att notera att Åhlén själv aldrig tycks ha pläderat för sin egen melodi i sångboken *Sjung svenska folk*, utgiven sedan 1905 "för skola och samhälle" av Musiklärarnas riksförening och Samfundet för unison sång.[39] Detta trots att han under olika perioder var ordförande för dessa föreningar (1941-49, respektive 1958-1975). Inte förrän i den 41:a upplagan 1989 fick Åhléns melodi ersätta Gastorius, men då var den också svenska koralbokens enda melodi till denna text.

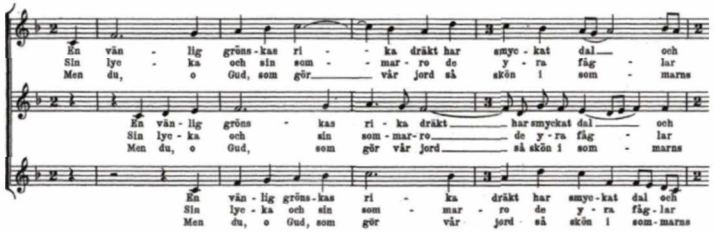

Gottfrid Bergs *sättning av Gastorius melodi för SSA 1951.*

Musikskapande i anslutning till Åhléns melodi

Ett lyckokast som Åhléns melodi lockar naturligtvis till efterföljd. Uppenbart hade den gungande 3-takten inspirerat Ejnar Eklöf. Ett sent exempel på inspiration är Erland von Kochs sommarpsalm (1986 års svenska psalmbok nr 202), skriven 1974 till Harry Martinssons text *De blomster som i marken bor*.
Men det har även gjorts kompositioner med annan

inriktning. Stockholms Storkyrkas organist David Wikander publicerade exempelvis 1950 en sättning av Wirséns text, som starkt avviker från Åhléns modell.[40]

Men också Gastorius melodi lockade till efterföljd, bl a finns en sättning för SSA av Gottfrid Berg från 1951. Den trycktes följande år i serien *Unga sjunga*, vilken innehöll "sånger för den elementära undervisningen" och för vilken Waldemar Åhlén då blivit redaktör.[41]

När det slutligen gäller inspelningar av Åhléns melodi (radio och skivor) tycks listan oändlig.[42] Sommarpsalmen låg t o m på 40-årsjubilerande "Svensktoppen" 2002, framförd av The Real Group.

Melodin har också lockat till rent instrumentala kompositioner. Variationer för orgel finns utgivna av bl a Waldemar Åhlén och Bedrich Janacek.[43] 1997 gjorde pianisten Anders Widmark en inspelning av melodin med sin jazztrio.[44] Sommarpsalmen har även arrangerats för stråkkvartett, brass- och träblåskvartett/kvintett samt för stor orkester.[45]

Något om Waldemar Åhlén på äldre dagar

I samband med sin 75-årsdag uppmärksammades Åhlén med en intervju, som genomsyrades av hans vitalitet.[46] Kompositionsarbete var fortfarande en aktuell syssla, nyligen hade han avslutat tre smärre orgelstycken. Visserligen hade inte allt han skrivit fått det genomslag han hoppats på – när det gällde orgelpartitan *Lov vare dig, o Jesu Krist* funderade Åhlén över om den möjligen ansågs "för svår och besvärlig att öva in". Men han gladdes över den uppskattning som Sommarpsalmen och orgelstycket *Sursum Corda* rönt och var själv villig att "sätta de verken främst" bland sina kompositioner.

Han beskrevs som en aktiv ledamot i samfund, akademier och föreningar, redan 1956 hade han blivit korresponderande ledamot av Historie- och Vitterhetsakademin och följande år ledamot av Musikaliska Akademin. Ett flertal medaljer hade också erhållits.[47] Det stora fritidsintresset utöver musik var dock resor och fiske.

Åhléns bestämda åsikter om kyrkomusik refererades. Alltför mycket av samtidens kyrkomusik (1969) ansåg han inte vara "uppbygglig" utan tvärtom skapa "rena olustkänslor".[48] Kyrkans helgade rum borde få vara "förskonad för dylik olåt". Också många av de nya "koralerna" för gitarr uppfattade Åhlén som monotona och torftiga, det hjälpte inte att de "tillkommit i bästa avsikt". För framtiden hoppades han istället på en musikalisk förnyelse på tonal och klassisk grund, inte minst fanns behov av "enkla inspirerande hymner för barn- och ungdomskörer".

Kanske något i stil med vad han själv hade åstadkommit 40 år tidigare genom sin Sommarpsalm?

ANDERS DILLMAR
Fil. dr., cand. theol., organist i Svenska kyrkan.

Adresse: Bernadottevägen 51, S-756 48 Uppsala
E-mail: anders.dillmar@comhem.se

1) Gotthard Arnér, "Waldemar Åhlén – en enastående kyrkomusikergärning", *Svensk kyrkomusik* 1983 nr 1 A/B
2) Körsättningen använder sig enbart av de 3 första av Wirséns 5 strofer/verser (se Svenska psalmboken 1986, nr 200), vilket gör att det sista uttrycket avslutar körkompositionen.
3) För värdefull information vill jag tacka bl a Torgny Erséus, mångårig redaktör för tidningen *Mixturen*; Mattias Lundberg, Statens musikbibliotek; Mats Cronwik, Staten ljud- och bildarkiv Stockholm; Gustav Bergel, STIM, Peter Magro, Gehrmans musikförlag.
4) Om Anna Bergström , se Gunnel Fagius (red) *Barn och sång*, s 77, Studentlitteratur, 2007.
5) Åhlén nämner i en intervju 1969 (jfr not 17) konserter i Finland, Norge, Danmark, Belgien och Tyskland.
6) 1969 uppskattades orgelkonserterna ha inbringat 60-70000 svenska kronor till förmån för Schweizers arbete.
7) *Kyrkosångsförbundet [Ksf]* 1960 nr 5, 1961 nr 10. Åhlén uppmärksammade den mäktiga, 4-stämmiga (men även "enformiga") sången i en svart kyrka i Johannesburg. Jfr *Kyrkomusikernas tidning [KMT]* 1965 nr 18.
8) Se Göran Blomberg, *"Liten och gammal" – duger ingenting till. Studier kring svensk orgelrörelse och det äldre svenska orgelbestånd ca 1930-1980/83*. Diss, Uppsala universitet 1983, s 14, 57 ff.
9) *Tidskrift för kyrkomusik och svenskt gudstjänstliv*, 1929 nr 4, 1930 nr 5 och 1931 nr 6. Årligen författade Åhlén 1930-67 i olika tidskrifter och tidningar intressanta sammanställningar över "Svensk orgelkonst".
10) W Åhlén, *Orglarna i S:t Jakob 1644-1930*. Utökad version tillsammans med Anders Bondeman 1976.
11) W Åhlén, "Koralövningar i S:t Jakobs kyrka" i *Ksf* februari 1932, s 15f.
12) Se *Ksf* 1964 nr 10.
13) Se *Ksf* 1944 s 113.
14) Oscar Lövgren, *Psalm & sånglexikon* 1964 spalt 768, Gummessons. Hänvisning till Missionsförbundets sångbok *Sånger och psalmer* 1951, där årtalet 1935 finns angivet. Samlingen *De ungas kör* innehåller 97 sånger för 2-3-stämmig diskantkör, redigerade av Uno Överström, Birger Gustavsson och J E Boström och är utgiven 1933 på Svenska Missionsförbundets förlag. Men

Waldemar Åhlén *vid orgeln i Jakobs kyrka Stockholm 1971.*

den saknar Åhléns Sommarpsalm.
15) *Sohlmans musiklexikon* 1952 nämner inte explicit Åhléns Sommarpsalm.
16) Intervju med W Åhlén 1977, gjord av Christian Ljunggren och Curt Carlsson för Sveriges Radio.
17) *KMT / Ksf* 1969 nr 6 A/B (Gunnar Hjorth).
18) Enligt Per Olof Nisser, *Änglarna sjunger i himlen och andra psalmer*, Verbum 2002, ska melodin ha skrivits för en skolavslutning i "Bandhagen i Stockholm". Ingen källa anges dock för påståendet.
19) *Ksf* 1 januari 1934, annons på sista sidan. Åhlén var ordförande i nämnda förening.
20) *Ksf* 15 juni 1934. Nordiska musikförlagets separatutgåva använde ett annat typsnitt. Sättningen användes vid Ljusdals sångvecka 1935, då Sahlin medverkade, se *Ksf* september 1935.
21) Frestelsen låg förmodligen nära att skriva av sångstämmorna för den egna kyrkokören direkt ur tidningen istället för att beställa en köruppsättning från förlaget. Bredvid notbilden varnades därför för offentliga framföranden "efter stämmor i avskrift"

enligt Lagen om rätt till litterära och konstnärliga verk §24.
22) Närmare idealen låg då Åhléns komposition *O Guds lamm*, i nästan pastischartad trohet mot den polyfona tonkonstens guldålder, i *Ksf* 1936 nr 2. Jfr även hans *Vi tacke dig och Jesu god* i Ksf 1941 nr 1.
23) Gunnel Törnqvist Andersson (numera Fagius), *Den kyrkliga hymnen för blandad kör a cappella i 1930-talets Sverige. Kyrkosångsförbundet och en "ny saklighet"*, 3-betygsuppsats i musikvetenskap, Uppsala universitet 1970. Jfr Carl-Allan Moberg, "Den nya sakligheten" i *Kyrkomusikens historia* 1932 s 544.
24) *KMT* 1962 nr 11, s 137 (W Åhlén), och 1998 nr 13 s 8 (Ulf Oldœus)
25) *Ksf* februari 1933. Åhléns tidigast publicerade komposition (1920) var en julsång för piano och solosång "Det brinner en stjärna", med text av Paul Nilsson.
26) *Ksf* maj 1933. Stycket skrevs 1923 och recenserades positivt av Moses Pergament. Åhlén tycks ändå under lång tid känt ambivalens, det klingade "världsligt", *KMT* 1998 nr 13.
27) *Ksf* mars 1935. En annons utlovar utgåvan "i slutet av mars".
28) Eklöfs Sommarpsalm trycktes senare med tillstånd från Evangeliska Fosterlands-Stiftelsens Bokförlag i Anders Jobs *Sången*, med 1- till 4-stämmiga körsånger, Nordiska musikförlaget, förmodligen i slutet av 1930-talet. Stämmorna är SSA, vilket inte var helt klart 1935. Åhléns melodi ingick inte i samlingen. Eklöfs komposition finns även för 4-stämmig SATB-kör (1934), återutgiven av Gehrmans musikförlag 2005.
29) Sahlin hävdade dock att utgåvan var en "guldgruva" även för kyrkokörer, *Ksf* 1935, s 78. Målbrottsproblematiken beskrevs initierat av Åhlén i *KMT* 1973 nr 5B.
30) *KMT* 1973 nr 5B. Redan 1960 gjorde Rolf Erixson ett arr för SAB-kör (Wessmans). Åhléns melodi har senare även arrangerats för 2-stämmig kör, både SA och TB.
31) *Manskörsprisma 2* (Gehrmans förlag 1996), först tryckt som bilaga till tidningen *Manskörsförbundet*.
32) I en debatt (se *Ksf* 1958 s 194) påpekade Åhlén att enbart koralbokens melodier auktoriserats. En varsam omharmonisering liksom varierande orgelregistrering var legalt möjliga sätt att göra församlingssången mera livfull, se *KMT* 1963 nr 9.
33) *KMT* 1998 nr 13 (Ulf Oldœus).
34) 1933 års psalmbokskommitté hade i uppdrag att utarbeta alternativa melodier till vissa av texterna i detta tillägg. Gastorius melodi användes första gången till en svensk psalmtext 1819 (nr 252 "På Gud och ej på eget råd"), men trycktes utan svensk text redan i J C F Hæffners koralbok 1808 (nr 427).
35) *Sånger och psalmer* nr 101 Helige Ande, Fadern dig sänder, 223 Du som gav livet en mening, 537 Kristus, Konung utan like, 613 Välsigna, Gud, vårt fosterland. Samtliga är komponerade av Åhlén 1950, enligt Gösta Ohlin (uppgift från Torgny Erséus) har det skett enligt kommitténs förfrågan och önskan. Endast nr 537 kom att föras vidare till den frikyrkoekumeniska *Psalmer och Sånger* 1987 (nr 469).
36) Åhlens sommarpsalm (i F-dur), finns som nr 624. Vem som gjort koralsatserna är osäkert, men rimligen bör Åhlén åtminstone ha godkänt dem före publicering. I *Psalm och sång* finns av Åhlén även nr 295 Det ljusnar, när du beder, och 323 Komme ditt rike, Fader vår. Den förra komponerades 1964 vilket antyder tankar på publicering i utgåvan. 323 är komponerad redan 1959 och finns även i *Psalmer och Sånger* 1987 (572).
37) Uppgift från Torgny Erséus.
38) *Slutbetänkande av 1969 års psalmkommitté, Text och musikkommentarer*, nr 201 s 77. SOU 1985:18. I kommitténs betänkande 1981 finns ingen kommentar om melodin (SOU 1981:50) men i kommitténs arbetsmaterial noteras att två melodier är i bruk, se Inger Selander, *Index över den kristna församlingssången i Sverige*. Sampsalm/ Gummessons bok- och musikförlag, 1979.
39) Muntlig uppgift från Torsten Selén, sekreterare och kassör i Samfundet för unison sång.
40) *Svenska skolkvartetten*, nr 100 i tredje delen 1950. Utgivare var Wikander själv.
41) Unga sjunga nr 7b, Nordiska musikförlaget, numera hos Warner/Chappell.
42) Se t ex Statens Ljud- och bildarkiv, www.slba.se
43) *Sommarorgel*, Wessmans förlag, 1977; *Bosebo orgelbok*, Trumph 1997.
44) *Psalmer*, Anders Widmark trio, EMI, Stockholm 1997 (Cd).
45) Warner/Chappell
46) *KMT/Ksf* 1969 nr 6 A/B (Gunnar Hjorth).

47) RVO (Riddare av Vasaorder), Litteris et Artibus, Norska Haakonmedaljen, S:t Eriks medaljen, Pro Patrias stora guldmedalj, Svenska kyrkosångsförbundets Musica sacra medalj i guld.
48) Redan 1960 beskrev Åhlén Messiaens musik med ordet "olåt", *Ksf* 1960 s 124, men i intervjun 1969 åsyftades förmodligen Bengt Hambræus och Karl-Erik Welin, vad Åhlén möjligen kallade "handflats- och armbågsmusik", se Gerd Reimers "Ett liv i musik" i *Musik – kultur*, 1971 s 12. Här erkände han en "viss svaghet" för romantisk musik. I ett debattinlägg 1962 ("Kyrkan och den moderna musiken" *KMT*, nr 19) framställdes Hilding Rosenberg positivt, det var bara "extremisterna" som Åhlén vände sig mot. Att kyrkans musik främst skulle vara "uppbygglig" finns uttryckt redan i artikeln "Orgelmusik vid bröllop och begravningar" i *Ksf* nr 2 1940. En orgelkonsert borde enligt Åhlén begränsas till en timme, med större och mindre verk av olika karaktär blandade. Bach var visserligen ofrånkomlig, men fungerade kanske bäst som "ett strålande slutkrön". Andra gärna framförda tonsättare var Händel, Franck, Mendelssohn, Reger, liksom Gunnar Thyrestam, se *KMT* 22/6 1964 (Sten Carlsson) och "Waldemar Åhlén och S:t Jacobs kyrka" i *Musikrevy* 1972 s 16 (Bertil Berthelson).

Med doft av sommar och liv
i svensk psalm och dansk nytolkning

Av **Bernice Sundkvist**

Den här artikeln har sin upprinnelse en sommardag när jag i ett brev citerade några rader ur den svenska psalmen *En vänlig grönskas rika dräkt*, skriven av författaren och litteraturkritikern Carl David af Wirsén. I svaret på mitt brev fick jag texten till den danska översättningen av biskop Johannes Johansen, som inleds med orden *Det dufter lysegrønt af græs*. Med bägge texterna framför mig konstaterade jag att det var väl att jag citerat, inte bara hänvisat till psalmversen, om jag ville ge brevmottagaren bestämda associationer. I vardera psalmen ingår i stort sett samma element, men ändå blir det hela rätt så annorlunda i dansk version. Vad är det som sker med texten i den danska översättningen? En fråga var född och det är den som jag här vill utveckla i en analys av Johansens översättning och bearbetning, mot bakgrunden av af Wirséns ursprungliga text.[1]

En vänlig grönskas rika dräkt och *Det dufter lysegrønt af græs*

Psalmen har inte varit föremål för hymnologiska kommentarer i någon högre grad, men den torde vara känd i stora delar av Norden, inte minst som körsång. Carl David af Wirsén skrev texten år 1889 och den ingick i förslaget till ny svensk psalmbok samma år. af Wirsén var också medlem av psalmbokskommittén. Psalmen publicerades i *Nya psalmer* 1921, som var ett tillägg till 1819 års svenska psalmbok, den s.k. wallinska psalmboken. År 1933 fick psalmen en ny melodi av Waldemar Åhlén och denna kom att få fäste både i psalmsången och som körsångsmelodi.[2] Idag ingår *En vänlig grönskas rika dräkt* med denna melodi i *Den svenska psalmboken* 1986 (nr 201), i *Svensk psalmbok för den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland* 1986 (nr 539) och Johansens bearbetning *Det dufter lysegrønt* i *Den Danske Salmebog* 2002 (nr 725). I samtliga psalmböcker återfinns psalmen under temat *årstiderna*. af Wirséns text har också upptagits i andra svenska sångböcker.[3]

Johannes Johansen har arbetat med att översätta och bearbeta *En vänlig grönskas rika dräkt* under många år. Den version som upptogs i *Den Danske Salmebog* 2002 bygger på Johansens tidigare bearbetningar. Den första versionen år 1985 har tre verser. I en variant tryckt år 1991 finner vi fyra verser och år 1996 har psalmen fått sin nuvarande utformning i fem verser. Sedan den första versionen har Johansens text ingått i flera danska sångböcker.[4]

Av Johansen bearbetningar väljer jag att ta som utgångspunkt den text som ingår i *Den Danske Salmebog* 2002, men noterar förändringar jämfört med tidigare versioner. Den svenska ursprungstexten har stått så gott som obearbetad i svensk tradition.[5] Jag väljer att citera enligt den äldsta publicerade texten, den som ingår i *Nya psalmer* 1921, tillägg till *Den svenska psalmboken* 1819.[6]

Jag frågar alltså vad som händer med innehållet i Johansens översättning och bearbetning av af Wirséns text. Det är *texten* som är föremål för en innehållslig analys. Här beaktar jag inte melodin. Det är också det *teologiska* innehållet som står i fokus, inte i första hand språket. Inte heller går jag djupare in på författarnas intentioner, även om författaren alltid sätter sin prägel på en text på olika sätt.

En text och två tolkningar

Psalmens innehållsliga grundstruktur är i stort sett densamma i både af Wirséns och Johansens version. De två första verserna är primärt fokuserade på försommartidens ljuvlighet. De två sista verserna för in ett större perspektiv på det som sagts, en reflektion kring det förgängliga och det eviga. I den tredje och fjärde versen sker övergången något olika hos af Wirsén och Johansen. Psalmens grundläggande tema svarar mot beskrivningar av af Wirséns poesi som ett uttryck för efterromantisk naturlyrik, »förträffliga naturstämningar», vilka ofta leds över i »en reflexion eller mystisk förklaring».[7]

Jag låter psalmens struktur vara riktgivande för min fortsatta analys, som därigenom blir jämförande.

Sommar och skönhet

De två första verserna prisar naturens skönhet i sommartid. Trots en grundläggande likhet finns det vissa mindre skillnader.

1. En vänlig grönskas rika dräkt
Har smyckat dal och ängar.
Nu smeker vindens ljumma fläkt
De fagra örtesängar;
Och solens ljus
Och lundens sus
Och vågens sorl bland viden
Förkunna sommartiden.

Det dufter lysegrønt af græs
i grøft og mark og enge.
og vinden kysser klit og næs
og reder urtesenge.
Guds sol går ind
i krop og sind,
forkynder, at nu kommer
en varm og lys skærsommer.

2. Sin lycka och sin sommarro
De yra fåglar prisa;
Ur skogens snår, ur stilla bo
Framklingar deras visa.
En hymn går opp
Av fröjd och hopp

Från deras glada kväden,
Från blommorna och träden.

Hør fugletungers tusindfryd
fra morgen og til aften!
De kappes om at give lyd,
der priser skaberkraften.
Hvert kim og kryb
i jordens dyb
en livsfryd i sig mærker
så høj som himlens lærker.

Johansen upptar *grönskan*, som ger begynnelseorden en viss likhet med ursprungsversionen. Vinden och solen följer också i första versen, men Johansen nöjer sig med solens förkunnelse av sommaren och lämnar bort lunden och vågen. I andra versen fokuserar Johansen, likt af Wirsén, *fåglarna* och deras sång. I Johansens text får de i lovprisningen sällskap av markens kryp.

Sommarens skönhet är således central. af Wirsén målar fram en bild av svensk sommar som ger olika slag av associationer åt läsaren. Johansen vädjar explicit till flera sinnen när han börjar med *doften* av gräs. Hans val av beskrivande ord anknyter tydligt till det danska landskapet med »klit og næs». Anpassningen till dansk sommar kan också förklara varför han väljer bort lunden, skogen och träden. De är förvisso betydligt mer kännetecknande för svensk natur. I danska öron hörs möjligen en återklang av en välkänd sång, »Danmark, nu blunder den lyse nat».[8] I denna tecknas den danska sommaren med uttryck som »dufter», »græs», »klint og næs».

En iakttagelse som är värd att notera redan i dessa verser är Johansens införande av en religiös tolkning av det han beskriver. »Solens ljus» blir »Guds sol» och där af Wirséns fåglar prisar »sin lycka och sin sommarro», prisar Johansens fåglar skaparkraften.

Skönhet och skapelse

I den tredje versen fortsätter Johansen att utförligt beskriva och tolka temat Guds skapelse. Versen utgör en nydiktning av Johansen, med en utvikning som tydligt anspelar på Matt 6:26–29. Vers 3 fanns inte med i Johansens version 1985, utan återfinns först något år senare.[9] Det är först i sin tredje vers som af Wirsén anlägger ett explicit formulerat skapelseperspektiv och det sker genom ett bönens tilltal till Skaparen: »Du, o Gud, som gör vår jord så skön». Sedan kommer han ganska snabbt in på förgänglighetens problem, att »blomstren dö».

3. Men Du, o Gud, som gör vår jord
Så skön i sommarns stunder,
Giv, att jag aktar främst ditt ord
Och dina nådesunder.
Allt kött är hö
Och blomstren dö
Och tiden allt fördriver,
Blott Herrens ord förbliver.
Se, blomsterflorets farvepragt
gør alle ord forlegne.

Kong Salomon i kroningsdragt
misundeligt må blegne!
Alt smukt, vi ved,
al kærlighed,
den minste fugl og lilje
er, Gud, din skabervilje.

Förgängligt och evigt
Det är här, i fråga om det förgängliga och det eviga, som Johansens tolkning går sin egen väg och ger psalmen en annan karaktär. Hans tolkning i vers 4 måste inbegripa en jämförelse med af Wirséns vers 3b.

[. . .]
Giv att jag aktar främst ditt ord
Och dina nådesunder.
Allt kött är hö
Och blomstren dö
Och tiden allt fördriver,
Blott Herrens ord förbliver.

4. Allt kött är hö. Allt flyktar här,
Och snart förvissna gräsen.
Hos Dig allena, Herre, är
Ett oförgängligt väsen.
Min ande giv
Det nya liv,
Som aldrig skall förblomma,
Fast äng och fält står tomma.

Ja, du gør alting nyt på jord,
en sommer rig på nåde.
Men klarest lyser dog dit Ord
af kærlighetens gåde.
Alt kød må dø,
hver blomst blir hø.
Når vissentørt står floret,
da blomstrer evigt Ordet.

5. Då må förblekna sommarns glans
Och vissna allt fåfängligt:
Min vän är min och jag är hans,
Vårt band är oförgängligt.
I paradis
Han, huld och vis,
Mig sist skall omplantera,
Där intet vissnar mera.

Ja, Jesus Kristus er det Ord,
der skaber liv af døde,
så ny blir himmel, ny blir jord,
en verden grøn af grøde.
Kom, Jesus, snart,
og gør det klart:
den morgenstund, du kommer,
da gryr en evig sommer.

Johansen upptar af Wirséns upprepade tanke om att allt kött är hö, och blomstren dö, även om Johansen 1996 har vänt på formuleringen.[10] Mot förgängligheten ställs Herrens ord som förbliver när allt annat förvissnar. Här är formuleringarna tämligen likartade, men så utgör de också en tydlig parafras på *Jesaja* 40, verserna 6b–8 (citerade även i 1 Pet 1:24–25a).[11]

Eftersom översättningen i de nyaste svenska och danska översättningarna inte längre beskriver människan som »kött» vill jag, för att visa på återklangen av Jes 40, citera *Karl XII:s bibel*, som brukades vid tiden för af Wirséns diktning:[12]

> Allt kött är hö,
> och all dess godhet är såsom ett blomster i markene.
> Höet torkas bort, blomstret förvissnar;
> ty Herrans Ande blås derin;
> ja folket är höet.
> Höet torkas bort, blomstret förvissnar;
> men vår Guds ord blifver evinnerliga.

Den danska översättningen av Gamla testamentet från 1931 lyder snarlikt. Så här långt är Johansen överens med af Wirsén. Men sedan stannar Johansens tankegång vid »Ordet», det ord som är Jesus Kristus, och som kan skapa nytt liv, en ny himmel och en jord. Johansen upptar inget av den existentiella dimension som är så tydlig hos af Wirsén. Herrens ord är visserligen det som förbliver, men det förbinds av af Wirsén med Herren Gud själv som »ett oförgängligt väsen». Och detta oförgängliga liv ber människan/läsaren om i vers 4. Så skall det inte bara bli ett nytt liv, en ny sommar i största allmänhet, utan ett nytt liv för »mig»: »Min ande giv». af Wirséns tolkning har uppenbara likheter med tolkningen i 1 Pet 1:23, att människan föds på nytt av Guds bestående ord.

Vers 5 fortsätter af Wirsén i samma innerliga ton, texten övergår närmast i en kärlekshymn. »Min vän är min och jag är hans» är ett direkt citat ur Höga visan 2:16. Denna rad kommer att uttrycka hemligheten i det som evigt blomstrar, »mitt» liv är bundet till den Oförgänglige. Johansen upptar visserligen formen av ett bönens tilltal, som ger en viss personlighet i tonen, och han antyder en kärlekens dimension, men stannar dock närmast vid en beskrivning av vad Kristus gör. Jesus Kristus kan ses som en tolkning av »min vän». Johansen ber nu att Jesus må komma snart. Flera uttryck i Johansens vers 5 utgör tydliga alluderingar på *Uppenbarelseboken* 21–22. Jesus Kristus skall komma för att skapa en ny himmel och en ny jord, den som utgör »en evig sommer».[13] Böneropet »Kom, Jesus, snart» ger genljud av Upp 22:20: »'Ja, jag kommer snart.' Amen, kom, Herre Jesus.»[14] Även »morgenstund» kan noteras med tanke på talet om Kristus som morgonstjärnan i samma kapitel (Upp 22:16).

Johansens tolkning av vers 5 betraktad i ljuset av *Uppenbarelseboken* 21–22 får bönen att framstå som syftande på Kristi kommande i härlighet. Det innebär en avvikelse från af Wirsén. Denne talar visserligen om en omplantering »i paradis», men *omplantering* antyder att en plantering – om än av icke-bestående art – redan har skett. Även bönen om andens nya liv och tanken att min vän är min och jag är hans ger en aning om att det nya livet börjar här i tiden för att fullkomnas »i paradis». Människans liv i nuet framgår inte lika klart i Johansens text. Vad betyder det att leva mellan upptäckten av att Ordet är bestående och det eviga Ordets återkomst i härlighet?

En sommarpsalm med tröst till Guds folk

En vänlig grönskas rika dräkt och *Det dufter lysegrønt af græs* får i psalmböckernas kontext karaktären av sommarpsalm. En närmare granskning av innehållet visar att ett fundamentalt teologiskt tema behandlas. Min tolkning är att Jesaja 40 (eller 1 Pet 1) ger psalmen dess centrala budskap. Hos af Wirsén framhävs temat från Jes 40 på ett särskilt sätt genom upprepningen i vers 4.

Hyllningen till naturens skönhet och Guds skapelseverk utgör utgångspunkten för en reflektion över livets förgänglighet. Psalmen stannar emellertid inte i talet om förgänglighet, utan kommer med ett budskap om det som är bestående. Enligt kontexten i *Jesaja* 40 var detta *förkunnelsens* kärna, ett glädjebud som skulle ropas ut från »ett högt berg». Kapitel 40 börjar ju med orden »Trösta, trösta mitt folk, säger er Gud.» Och visst klingar en tröstefull ton även i den senare delen av En vänlig grönskas och Det dufter lysegrønt. Den blir mer objektivt famställd i Johansens översättning, när han lyfter fram »Ordet», det evigt blomstrande Guds ord, och Kristus som det ord som utlovar en ny skapelse. Johansen, som också kallats »lovsangens digter», håller kvar lovsångens ton från de två första verserna, i vilka han ännu kan följa af Wirsén.[15] af Wirsén behåller också en lovsångston, men han ger uttryck för en mera personligt engagerande trosvisshet som ser bortom vissnad grönska: »Då må förblekna sommarns glans» ... »min vän är min och jag är hans». Det är intressant att notera det personliga draget i af Wirséns psalm eftersom han ansetts ha få »personliga tonfall».[16]

Jesajatexten ger psalmen en biblisk förankring. Johansens psalmer har också karaktäriserats som »bibelske».[17] Om man med »biblisk» menar att texten anknyter till bibelord bekräftas karaktäristiken tydligt i Det dufter lysegrønt. Det är lätt att se att Johansen upprepat anspelar på bibelord. Med hjälp av dessa belyser han sedan den ursprungliga textens tema på ett eget sätt. I de senare tillkomna verserna (3 och 5) inför Johansen tydligt flera nya bibliska bilder och hans avvikelser från af Wirséns version framträder också mest genom den nytolkning som härigenom framträder.

En skillnad som kan noteras är att Jes 40:1-8 har olika kyrkoårskontext i den svenska och danska liturgiska traditionen. I svensk liturgi har texten utgjort gammaltestamentlig läsning på Johannes döparens dag, dvs. mitt i sommartiden. I dansk liturgi återfinns tex-

ten på 3 söndagen i advent. Kyrkoårets betoning av ankomst kunde tänkas ligga som en medveten eller omedveten tankestruktur bakom den för biskop Johansens specifika tolkningen av den kommande Kristus i vers 5.

Sammantaget kan sommarpsalmen alltså sägas anknyta till sommarens och naturens skönhet, men dess teologiska perspektiv ger den en tyngd som förkunnelse av evangelium. Vad detta evangelium betyder här och nu framträder med olika uttolkning hos Carl David af Wirsén och Johannes Johansen. När jag – för att återanknyta till artikelns upprinnelse – hade citerat vers 4 i svensk version fanns det ingen motsvarande existentiell beskrivning i den danska psalmbokens version. Och den här analysen har visat att det hänt en hel del på textens väg till Den Danske Salmebog 2002.

Källor och litteratur

Internet

http://sv.wikipedia.org./wiki/
A: Carl David af Wirsén
Carl_David_af_Wirs %C3%A9n (uppdaterad 16.12.2006)
B: En vänlig grönskas rika dräkt
En_v%C3%A4nlig_gr%C3%B6nskas_rika_dr%C3%A4kt (uppdaterad 12.6.2006)

http://runeberg.org/psalmbok/1932
Den svenska psalmboken 1819 och Nya psalmer 1921 (tryck 1932)

Psalmböcker och psalmbokstillägg
Den Danske Salmebog 2002.
Psalmbok för den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland 1986.
Den svenska psalmboken 1819 och *Nya psalmer* 1921.
Den svenska psalmboken 1937.
Den svenska psalmboken 1986.

Övriga källor och litteratur

Arvastson, Allan
1975 *Svensk psalm genom tiderna*. Lund: LiberLäromedel.

Johansen, Johannes
1985 *Ordet blev menneskets lys*. Herning: Poul Kristensens Forlag.
1991 *Stem mig med din egen hånd*. Herning: Poul Kristensens Forlag.
1996 *Min egen salmebog*. Herning: Poul Kristensens Forlag.

Kjellén, Alf
1979 *Bakom den officiella fasaden*. En studie över Carl David af Wirséns personlighet. Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in History of Literature 22. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Kjærgaard, Jørgen
2003a *Salmehåndbog I*. København: Vajsenhus.
2003b *Salmehåndbog II*. København: Vajsenhus.

Larsen, Thøger
1989 »Slægternes Træ» (1914). Ingår i *Folkehøjskolens Sangbog*. 2. uppl. 17. utg. Odense: Foreningen for Højskoler i Danmark.

Liedgren, Emil
1940 *Den svenska psalmboken*. En historisk överblick. 6 uppl. Stockholm: Sveriges kristliga studentrörelses förlag.

Litteraturens historia i Sverige
1987 *Litteraturens historia i Sverige*. Av B. Olsson & I. Algulin. Stockholm: Norstedts.

Nordisk Familjebok
1921 *Nordisk Familjebok*. Konversationslexikon och realencyklopedi. Band 32. Red. Th. Westrén. Stockholm.

Smedegaard Andersen, Lisbeth
1989 *Bristefyldt af sang*. Om nyere salmedigtere.

Fredriksberg: Materialecentralen, Religionspædagogisk Center.

BERNICE SUNDKVIST
Professor i praktisk teologi, Teologiska fakulteten vid Åbo Akademi

Adresse: Biskopsgatan 16, FIN-20500 Åbo
E-mail: bernice.sundkvist@abo.fi

1) *Carl David af Wirsén* levde mellan åren 1842 och 1912. Han var docent i litteraturhistoria, och verkade framför allt som poet och litteraturkritiker. Från år 1884 var han *Svenska akademins* ständige sekreterare. Han blev medlem av psalmbokskommittén år 1883. Hans kristna livsåskådning har kommit till uttryck i bl.a. psalmer och andliga dikter. Se t.ex. *Nordisk Familjebok* 1921, 781–786; http://sv.wikipedia.org./wiki/ (hänv. A). För af Wirséns roll i svensk psalmhistoria, se Liedgren 1940, 87–89; Arvastson 1975, 72–73. En studie av af Wirséns personlighet har skrivits av Kjellén, 1979.

Johannes Johansen är född 1925. Han har verkat som präst och var biskop i Helsingør stift åren 1980–1995. Johansen anses vara en av de mest sjungna nyare danska psalmdiktarna och han har publicerat psalmer, dikter, böner och annat. Han var också medlem av *Det Danske Salmebogsselskab*. Se Kjærgaard 2003a, 421–422.

2) Se t.ex. http://sv.wikipedia.org./wiki/ (hänv. B)
3) Se http://sv.wikipedia.org./wiki/ (hänv. A)
4) Se härtill Kjærgaard 2003b, 675.
5) I Finland infördes psalmen först i psb 1986 och har bearbetats lätt språkligt.
6) En digital textutgåva enligt tryck Herzogs-Melins, Göteborg 1932, finns på adress http://runeberg.org/psalmbok/1932
7) Se *Nordisk Familjebok* 1921, 783–784; Arvastson 1975, 73; Kjellén 1979, 70–72.
8) Ursprungligen en dikt av Thøger Larsen (1914), som återfinns i Folkehøjskolens Sangbog.
9) Johansen 1991. Jfr även Luk 12:22. Se Kjærgaard 2003b, 675.
10) Tidigare versioner har »alt kød blir hø, hver blomst må dø». Jfr Johansen 1985; 1991.
11) Jfr även t.ex. Ps 103:15–17.
12) *Karl XII:s kyrkobibel* 1703. Den citerade texten enligt tryck 1873 (faksimilutgåva 1976).
13) Tanken finns också i Jes 65: 17(–25) samt i 2 Pet, se 3:10–13.
14) Ett likande bönerop återfinns i 1 Kor 16:22: Marana ta, eller »Du vår Herre, kom».
15) Se Smedegaard Andersens presentation av Johansen som psalmdiktare, 1989, 11.
16) Se *Litteraturens historia i Sverige* 1987, 278.
17) Smedegaard Andersen 1989, 24, se även 16–17.

poesiTEOri

Program for det tværfaglige symposium ved Det Teologiske Fakultet, Auditorium 1, bygning 1441, Tåsingegade 3, 8000 Aarhus C, fredag d. 9. november 2007, omtalt i nr. 1.

Det er gratis at deltage i symposiet. Man skal ikke tilmelde sig, og der er kun den form for adgangsbegrænsning, som auditoriets fysiske rammer sætter.

9.00: Velkomst ved professor, dr.theol. Kirsten Nielsen.

9.15-10.00: Universitetslektor, mag.art. Per Dahl: Poesiens potentiale.

10.00-10.30: Kaffe/the i foyeren.

10.30-11.30: Forskningsadjunkt, ph.d. Marianne Schleicher interviewer tidligere overrabbiner dr. h.c. Bent Melchior om poetisk sprog i den jødiske bønnebog.

11.30-12.15: Lyrikeren Pia Tafdrup: "talte jeg som et barn, tænkte jeg som et barn, dømte jeg som et barn".

12.15-13.15: Frokostpause.

13.15-14.00: Professor, dr.theol. Kirsten Nielsen: "Der flammer en ild". Bibelske Gudsbilleder i nyere danske salmer.

14.00-14.45: Pastor Holger Lissner: Om at skrive salmer i skyggen af de store digtere.

14.45-15.15: Kaffe/the i foyeren.

15.15-16.00: Seniorforsker, ph.d. Lotte Thyrring Andersen: Moderne dansk poesi som norm for nye salmer - eksemplificeret ved Jørgen Gustava Brandts salmedigtning.

8. Salmedag i Vestervig - "Som den gyldne sol..."

Lørdag, den 3. november 2007, kl. 10 – 17.
Alle foredrag finder sted i Multisalen i Vestervig-Agger Aktivitetscenter

Program:

kl. 10.00 – 12.00: Biskop Erik Norman Svendsen, Københavns Stift:
Som dend gyldne Sool... Om Thomas Kingos liv og salmedigtning

kl. 12.15 – 13.15: Frokost

kl. 13.30 – 15.00: Universitetslektor Carsten Bach-Nielsen:
Barokken hos Kingo
Thomas Kingo kaldes vor største barokdigter, og hans vældige salmer kender vi fra salmebogen. Men hvad kunne Kingo ud over at skrive salmer? En barokdigter skulle kunne mestre mere end een genre. Carsten Bach-Nielsen vil indkredse, hvad barok egentlig betyder og forsøge at vise det i Kingos salmer, men også foretage vandringer ud i det øvrige forfatterskab, der kan kaste lys over det kunstneriske helhedssyn der ligger bag salmerne. Til det kunstneriske syn knytter der sig en anskuelse af verden, der anses for ligeså ustabil og forgængelig som de ord, der vil beskrive den.

kl. 15.00 - 15.15: Sognepræst Jørgen Kjærgaard: *Præsentation af nye salme- og kirkemusikudgivelser*

kl. 15.15 – 15.45: Eftermiddagskaffe & Bogcafé i Hallens Cafeteria.

kl. 16.00 – 17.00: Salmetime i Vestervig Kirke
Bremnes Kantori, Bømlo, Norge. Orgel: Ivar Mæland.
Bremnes Kantori består af ca. 40 sangere, som dels er fast kirkekor ved Bremnes Kirke, dels giver koncerter. Koret har specialiseret sig i bl.a. Petter Dass og Kingo i norsk tradition.

For yderligere oplysninger: henvendelse til Vestervig Kirkemusikskole, Skindbjerg Høje 1, 7770 Vestervig.
tlf.: 97 – 94 16 85, fax: 97 – 94 16 87, eller pr. mail: vestervig@kirkemusikskole.dk

Anmeldelse: Kvad og åndelig visesang på Færøerne

Af Vagner Lund

Det er helt enkelt en fornøjelse! Med udgivelsen af de to store og nært beslægtede værker *Føroya Kvædí og Andlig vísuløg í Føroyum* er det lykkedes det færøske forlag STIDIN på fornem vis at forene æstetik og formidling i de to forskellige, men meget ligeværdige, eksempler på gedigen boghåndværk, når det er bedst. Bøgernes tryk og ydre tilsnit er på højeste niveau og som kronen på værket hylder man billedkunsten i den afsluttende indbinding med to fremragende reproduktioner af den berømte færøske kunstner Tróndur Patursson.

De to værkers kompetente autor er musikforskeren, mag.art Marianne Clausen. Som det ydre er det indre arbejde unikt. Der er tale om et formidabelt og dygtigt forsknings- og researcharbejde, som her er nået frem til et imponerende resultat. Værkerne er i deres indhold vidt forskellige; men øser af den samme kilde "den færøske sangtradition" som den manifesterer sig i et sekulært og i et åndeligt aspekt. I en hymnologisk sammenhæng vil man ikke kunne undvære en forståelse af kvadene, for at kunne få indsigt i traditionen bag den åndelige visesang og omvendt. De to værker åbner mulighed for at virkeliggøre denne forståelse.

Det største og først færdiggjorte arbejde er bogen om "de færøske kvæder": *Føroya Kvædí Corpus Carminum Fœroensium VIII* fra 2003. Bogen er, som det fremgår, nr. 8 i en række udgivelser, der alle beskæftiger sig med de færøske kvad.

Samme udgivelsesrække er også hjemmehørende i den skriftserie som *Universitets-jubilæets danske Samfund* står bag. Seriens første numre omfatter 6 bind med tekstsamlinger og et bind med beskrivelser af kvadene. Her findes således alle de kvadtekster, som var tilgængelige da folkemindeforskeren Svend Grundtvig og sprogforskeren Jørgen Bloch sammen sikrede en nedskrivelse i slutningen af 1800-tallet. Siden har først og fremmest færøske forskere sørget for at de håndskrevne manuskripter blev offentliggjort i bogform. Første gang i 1941 og senest med et kommentarbind i 1996. Med Marianne Clausens musikologiske arbejde her i seriens 8 bind kan man dog først nu tale om en endelig afslutning på skriftrækken. For her findes en vigtig del af registreringen nemlig melodierne til de gamle kvad- og kædedanstekster. Grundlaget for denne musikalske dokumentation er hentet i et materiale på over 2.000 lydoptagelser af færøske vise- og kvadsangere på fonograf og bånd. Disse sjældne optagelser har fundet sted på spredte færøske lokaliteter og gennem mange år begyndende i 1902. Det vellykkede resultat skyldes i høj grad Marianne Clausens enestående evne til gennem aflytning at formidle en notation af de indspillede kvad. Resultatet af dette enorme arbejde gennem flere år foreligger nu i en bog på 735 sider og med noderne til mere end 1300 melodier forenet med den tilhørende tekst. Et kæmpeværk vægtig i mere end en forstand og som i almindelig

håndtering kun kan foregå med begge hænder. Bogen indledes både på færøsk og engelsk med en glimrende indføring i emnet og med tilhørende kommentarer til materialet og sågar også billeder og beskrivelser af de fleste af kvadsangerne. For dette fortrinlige arbejde fik Marianne Clausen da også i 2003 Færøernes litteraturpris (M.A. Jacobsens litteraturpris).

Som et selvstændigt værk og dog nøje forbundet med ideen om en dokumentation af den færøske sangtradition lægger bogen om den åndelige visesang: *Andlig vísuløg í Føroyum* sig i smuk forlængelse af *Føroya Kvædí*. Også her er musikken og melodierne emnet. I den færøske musikalske tradition er sangen suveræn. Og når det drejer sig om færingernes åndelige sang indtager salmedigteren Kingo en særstilling. Kingo er ikke blot en elsket salmedigter gennem århundreder, ingen salmedigter har haft større betydning; men navnet "Kingo" er også blevet et symbol et fællesbegreb for den åndelige sang overhovedet. Således har både den åndelige sang og fortolkningen af Kingo i praksis skabt en tradition, der er blevet betegnet som "Kingosang" eller "Kingotone", og med dette udtrykker man noget, der ligger tæt på den færøske folkesjæl. At sikre en tilgængelig musikalsk dokumentation af denne folkelige åndelige sang har været opgaven for Marianne Clausen. Det håndgribelige grundlag for arbejdet har været omkring 1700 lydoptagelser alle optaget som til *Føroya Kvædí* på fonograf og bånd i 1900-tallet. Blandt de mange "indsamlere" har Marianne Clausens far Karl Clausen (1904-72) spillet en væsentlig rolle. I årene 1967-72 nåede Karl Clausen at optage flere hundrede åndelige sange foredraget af de fremragende færøske visesangere. Dette arbejde blev siden fortsat af Marianne Clausen og nu foreligger der således et enestående værk med 768 udvalgte melodivarianter sammen med de tekster som de er blevet sunget og indsunget med. Bogen er på 542 sider og omfatter, også her både på færøsk og engelsk, en meget grundig og kyndig indføring i den færøske åndelige visesangs historie og karakter sammen med kommentarer af de enkelte eksempler. Som i *Føroya Kvædí* findes der også her et omfattende og interessant billedmateriale af sangerne og forskerne som gennem de mange år har sørget for det grundlæggende materiale.

Umiddelbart kan man rigtigt og naturligt opfatte de to værker om den færøske sang som slutstene; men i virkeligheden kan de også ses som to tredjedele (bind 1 og 2) af en lidt større sammenhæng, idet deres autor har endnu et værk (bind 3) under udarbejdelse, nemlig en bog der kommer til at omfatte de færøske melditraditioner til de danske folkeviser. Hvis den hidtidige standard vil blive fastholdt, kan alle med kærlighed til færøsk sang og musik glæde sig.

Marianne Clausen: Føroya Kvædí, Corpus Carminum Færoensium VIII
STIDIN Hoyvík 2003, Zakarias Wang, zakarias@post.olivant.fo
735 s., ill., ISBN 99918-42-29-2
I kommission: C.A. Reitzel, København, info@careitzel.com

Marianne Clausen: Andlig vísuløg i Føroyum, Upptikin 1902-2002
STIDIN Hoyvík 2006, Zakarias Wang, zakarias@post.olivant.fo
542 s., ill., ISBN 99918-42-41-1

Bag tidsskriftet...

Redaktørens referencegruppe

Lektor, dr. phil. Steffen Arndal	Campusvej 55, DK-5230 Odense M.	(+45) 65 50 32 18	arndal@litcul.sdu.dk
Provst, adj. professor ph.d. Peter Balslev-Clausen	Ahlmanns Allé 14, DK-2900 Hellerup	(+45) 39 62 79 27	pbc@teol.ku.dk
Organist Ole Brinth (musik)	Lysestøbervej 7, DK-6070 Christiansfeld	(+45) 74 56 03 73	organist.hhk@mail.dk
Domorganist Birgitte Ebert (musik)	Hømvej 4, Høm, DK-6760 Ribe	(+45) 75 42 06 19	beb@km.dk
Rektor Eberhard Harbsmeier (sekretariat)	Kirkeallé 2, DK-6240 Løgumkloster	(+45) 74 74 58 81	ebh@km.dk
Sognepræst, cand. theol. Jørgen Kjærgaard (teologi)	Præstegårdsvej 8, DK-7770 Vestervig	(+45) 97 94 11 12	jkj@km.dk
Pastor em., cand. theol. Jens Lyster (teologi)	Drosselvænget 8, DK-6310 Broager	(+45) 35 11 41 07	jenslyster@gmail.com
Professor dr. theol. Kirsten Nielsen	Vågøgade 5, DK-8200 Århus N.	(+45) 89 42 22 53	kn@teol.au.dk
Docent, fil. dr. Inger Selander (litteratur)	Runslingan 18 B, SE-224 77 Lund	(+46) 46-151729	inger.selander@litt.lu.se

Nordisk referencegruppe

MuL, teol. dr. Anna Maria Böckerman-Peitsalo (FI)	Norra Heikelvägen 21 B, FI-027 00 Grankulla	(+358) 41 501 6016	abockerm@abo.fi
Teol. dr. Anna Jönsson Evertsson (SE)	Råstenvägen 8, SE-291 73 Önnestad	(+46) 44-76967	anna.evertsson@hem.utfors.se
Fagkonsulent, koncertorganist David Scott Hamnes (NO)	Liturgisk senter, Erkebispgården, NO-7013 Trondheim	(+47) 91 33 30 608	david.scott.hamnes@kirken.no
Professor, teol. dr. Einar Sigurbjörnsson (IS)	Nedstaberg 8, IS-111 Reykjavik	(+354) 45 68 211	eisig@hi.is
Professor, dr. Erkki Tuppurainen (FI)	Retkeilijäntie 14 C 1, FI-702 00 Kuopio	(+358) 40 529 1370	erkki.tuppurainen@fimnet.fi

Salmehistorisk Selskabs bestyrelse

Lektor, dr. phil. Steffen Arndal	Campusvej 55, DK-5230 Odense M.	(+45) 65 50 32 18	arndal@litcul.sdu.dk
Provst, adj. professor, ph. d. Peter Balslev-Clausen	Ahlmanns Allé 14, DK-2900 Hellerup	(+45) 39 62 79 27	pbc@teol.ku.dk
Rektor Eberhard Harbsmeier	Kirkeallé 2, DK-6240 Løgumkloster	(+45) 74 74 55 99	ebh@km.dk
Lektor, afdelingsleder Carsten Selch Jensen	Afdeling i Kirkehistorie, Københavns Universitet, Hækkehusvej 2, DK-5250 Odense SV.	(+45) 35 32 37 81	csj@teol.ku.dk
Forretningsfører, merkonom Vagner Lund	Caroline Amalievej 27, DK-2800 Lyngby	(+45) 45 88 48 65	vlu@teol.ku.dk
Pastor emeritus, cand. theol. Jens Lyster	Drosselvænget 8, DK-6310 Broager	(+45) 35 11 41 07	jenslyster@gmail.com
Sognepræst, cand. theol. Ove Paulsen, redaktør.	Tofthøjvej 37, DK-9280 Storvorde	(+45) 98 31 84 70	opa@km.dk
Professor em., teol. dr. & fil. dr. Sven-Åke Selander, rep. for NORDHYMN	V. Häggviksvägen 17, SE-236 32 Höllviken	(+46) 40 453577	teol-sas@cassandra.net.lu.se

Styringsgruppen for Nordisk Institut for Hymnologi (NORDHYMN)

Professor em., teol. dr. & fil. dr. Karl-Johan Hansson	Krubbvägen 1 E 10, FI-652 30 Vasa	(+358) 6 321 6421	khansson@abo.fi
Professor, dr. theol. Steffen Kjeldgaard-Pedersen	Egernvej 43, DK-2000 Frederiksberg C	(+45) 38 34 99 72	skp@teol.ku.dk
Sekretær: Vagner Lund	Det teologiske Fakultet, Købmagergade 44-46, DK-1150 København K		vlu@teol.ku.dk
Professor, fil. dr. & teol. dr. Pétur Pétursson	Hjardarhaga 11, IS-107 Reykjavík	(+354) 562 9009	petp@hi.is
Professor em., teol.dr. fil. dr. Sven-Åke Selander, fmd.	V. Häggviksvägen 17, SE-236 32 Höllviken	(+46) 40 453577	teol-sas@cassandra.net.lu.se
Førsteamanuensis, cand. phil. Sigvald Tveit	Postboks 1017, NO-0315 Oslo	(+47) 92 04 24 72	sigvald.tveit@imv.uio.no

Årsabonnement: **275 DKK**
ISSN 1901-5976

Hymnologi
Nordisk tidsskrift

Af indholdet

Kerstin Holtsung — *Symboler och motiv i Bo Setterlunds dikter och psalmar*

Anders Dillmar — *Waldemar Åhléns Sommarpsalm*
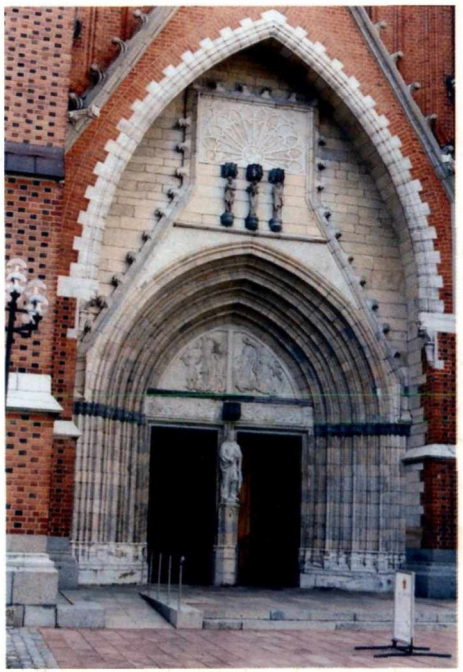
Bernice Sundkvist — *Med doft av sommar och liv i svensk psalm och dansk nytolkning*